

**Εισήγησις στὴν Ε' Σύναξι Ἐνημερωτικῆ
τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεώς μας
Κυριακῆ, 17/30.1.2022**

Οἱ Φιλέλληνες τοῦ 1821

Χαιρετισμὸς τῶν νεκρῶν Φιλελλήνων

᾽Ω παλληκάρια ἀλλόγλωσσα κι' ἀλλόφυλα καὶ ξένα.
Ἄλλὰ σὰν ἀπ' τῶν σπλάγχμων μας τὰ σπλάγχνα φυτρωμένα!
Ἄπ' τὰ νερὰ τῆς Μεσογείου ἔς τὰ κύματα τοῦ Ἀδρία,
Κι' ἀπὸ τοῦ Πίνδου τὰ ἔλατα στῶν Ἄλπεων τὰ χιόνια,
Πέρα ὡς στὴ χώρα τῆς κιτριᾶς καὶ ὡς στὴ χρυσῆ Ἰταλία,
Καὶ ὡς τοῦ παγοστεφάνωτου Βοριᾶ τὰ μεγαλεῖα.
Τὰ ὀνόματά σας ὁ τρανὸς ὁ ἀντίλαλος ἄς φέρη,
᾽Ω ξένοι, ἀπ' τῆς Ἑλλάδος σας ὀλόφεγγα τὸ ἀστέρι.
Δόξα σ' ἐσᾶς, γενναίων κορμιὰ καὶ πνεύματα μαρτύρων!
Ἐξω ἀπὸ τόπους καὶ καιροὺς στὰ Ἠλύσια τῆς θυσίας,
Καὶ σ' τῆς Ἰδέας τὸν οὐρανὸ καὶ τῆς Ἀθανασίας,
Ὁ Σάντα Ρόζας χαιρετάει τὴ δόξα σας καὶ ὁ Βύρων!

Κωστῆς Παλαμᾶς, «Χαιρετισμὸς τῶν νεκρῶν Φιλελλήνων»,
πρῶτη δημοσίευση ἐφημ. «Ἄστν», ἔτος ΙΒ', περίοδος Β',
ἀριθμ. φύλλον 2342, 26 Μαΐου 1897

Ἔνα ξεχωριστὸ κεφάλαιο στὴν Ἐπανάστασι τοῦ 1821 εἶναι ἀναμφίβολα ἀφιερωμένο στοὺς Φιλέλληνες καὶ τὴν προσφορὰ τους στὸν Ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνεξαρτησία.

Ἡ φυγὴ πολλῶν Ἑλλήνων λογίων στὴν Δύσι μετὰ τὴν Ἄλωσι ἔφερε

τὸν ἀρχαῖο ἑλληνικὸ πολιτισμὸ στὸ προσκήνιο. Ἀπὸ τὴν ἀγάπη αὐτὴ πρὸς τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα ἀναπήδησε ὁ πρῶτος Φιλελληνισμὸς τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ ὁποῖος διαδόθηκε μὲ τὰ κείμενα τῶν περιηγητῶν στὸν ἑλλαδικὸ χῶρο.

Ἐπίσης, ἡ ἀκμὴ τοῦ ρομαντισμοῦ αὐξήσε τὶς περιηγήσεις στὴν Ἑλλάδα (ὅπως αὐτὲς τῶν Σατωμπριάν, Πουκεβίλ, Λόρδου Βύρωνος κ.ἄ.). Τὴν ἴδια περίπου ἐποχὴ ἐμφανίσθηκαν στὴν Εὐρώπη τὰ πρῶτα λογοτεχνικὰ φιλελληνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα πολλαπλασιάσθηκαν μετὰ τὴν Κήρυξι τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 καὶ τὶς ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων.

Γενικῶς, ὁ Φιλελληνισμὸς συνετέλεσε, οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ, στὴν ἐπιτυχητὴ κατάληξι τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ ταυτόχρονα βοήθησε στὴν διάσωσι τῶν λιμοκτονούντων ἀμάχων.

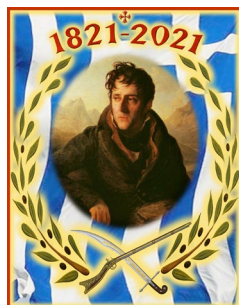
Αἶγα ἶχνη ὅμως τῆς κινήσεως αὐτῆς ἔχουν παραμείνει στὴν συλλογικὴ μνήμη τῶν πλειόνων δυτικῶν εὐρωπαίων: ἡ ἀνάμνησις τοῦ θανάτου τοῦ Λόρδου Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι τὸ 1824, ἕνας μεγάλος πίνακας τοῦ Ντελακρουά, ὁ ὁποῖος θυμίζει τὶς σφαγὲς τῆς Χίου, μερικοὶ στίχοι τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ ἢ τῶν ρομαντικῶν Γερμανῶν...

Τί ἦταν αὐτὸ τὸ κίνημα τοῦ Φιλελληνισμοῦ, τὸ πρῶτο τοῦ εἴδους του (ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ ἕνα προηγούμενο, μικροτέρας ἐμβλειᾶς, πρὸς ὑποστήριξι τῶν Ἀμερικανῶν ἀνταρτῶν); Ποιὲς εἶναι οἱ πηγὲς ἐνὸς ἐνθουσιασμοῦ γιὰ ἕναν ξένο σκοπὸ, ἡ δύναμις τοῦ ὁποῖου ἐπιβλήθηκε πέρα ἀπὸ τὶς συνήθεις διαχωριστικὲς γραμμὲς τῆς πολιτικῆς ζωῆς, σὲ μία περίοδο ὡστόσο πολὺ συγκρουσιακῆ; Ἴσως τὰ πολιτικὰ ζητήματα, οἱ ιδεολογικὲς φιλοδοξίες καὶ οἱ φιλανθρωπικὲς πρακτικὲς συνδυάσθηκαν τότε σὲ μία πολὺ ιδιαίτερη ἰσορροπία.

Ἀφοῦ προσπαθήσουμε νὰ περιγράψουμε τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο γεννήθηκε καὶ ἀναπτύχθηκε τὸ φιλελληνικὸ κίνημα, θὰ περιγράψουμε τὰ στάδια τοῦ κινήματος, τοὺς φορεῖς του, τοὺς κανόνες του, τοὺς στόχους, τὶς μορφὲς καὶ τὰ μέσα δράσεώς του.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐξέγερσις καὶ ἡ Εὐρώπη τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας

Ἀπὸ τὴν δεκαετία τοῦ 1780 τὰ εὐρωπαϊκὰ ταξίδια γίνονται ὄλο καὶ συχνότερα στὴν χώρα: ἀποτελοῦν ἀντικείμενο δημοσιευμένων περιγραφῶν, ὅπως αὐτὴ τοῦ Σατωμπριάν (Φρανσουά-Ὠγκύστ-Ρενέ, ὑποκόμης ντὲ Σατωμπριάν, François-Auguste-René, vicomte de Chateaubriand Chateaubriand, 1769-1848) στὸ «Itinéraire de Paris à Jérusalem» (Ὀδοιπορικὸ ἐκ Παρισίων

εις *Ιεροσόλυμα*, 1811) ἢ αὐτὴ τοῦ τυπογράφου Ἀμπρουάζ Φερμέν-Ντιντὸ (Ambroise Firmin Didot, 1790-1876), «Notes d'un voyage fait dans le Levant en 1816 et 1817» (*Σημειώσεις ἐνὸς ταξιδίου στὴν Ἀνατολὴ τὸ 1816 καὶ τὸ 1817*). **Οἱ** Ἄγγλοι βρῆκαν ἐκεῖ, τὴν ἐποχὴ τοῦ ἡπειρωτικοῦ ἀποκλεισμοῦ, μία περιοχὴ ὅπου μπορούσαν νὰ διατηρήσουν τὴν πα-

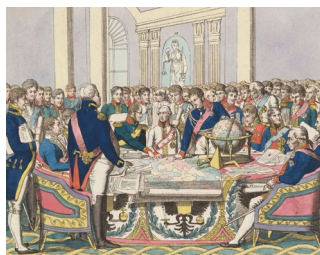
ράδοσι τοῦ «Grand Tour» (*Μεγάλου Ταξιδίου*). **Σ**τὴν ἀντίθετη κατεύθυνσι, οἱ Ἕλληνες ἔρχονταν στὴν Εὐρώπη γιὰ σπουδὲς ἢ γιὰ ἐμπόριο. **Ο** πλέον διάσημος ἀπὸ αὐτούς, ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, μὲ καταγωγὴ ἀπὸ τὴν Χίο, ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι τὸ 1788, ἀφοῦ σπούδασε ἰατρικὴ στὸ Μονπελιέ, καὶ ἀνέλαβε μία μνημειώδη ἔκδοσι κλασικῶν κειμένων –ἔκανε πολλὰ γιὰ νὰ κάνει γνωστὴ τὴν σύγχρονη Ἑλλάδα στοὺς φιλομαθεῖς κύκλους. **Π**εριέγραφε μία χώρα, ἡ ὁποία ἀναγεννιέται, τὴν ὁποίαν ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ ἔχει πλουτίσει καὶ στὴν ὁποίαν ἡ ἥττα τῶν Τούρκων ἀπὸ τοὺς Ρώσους στὸν πόλεμο τοῦ 1768-1774, εἶχε δώσει νέες ἐλπίδες, παρὰ τὴν συντριβὴ τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τὸ ἄδοξο τέλος τῆς ἐπιχειρήσεως τῶν Ὀρλώφ καὶ τῶν Ἑλλήνων τῆς Πελοποννήσου... **Ἐ**πέμεινε ἰδιαίτερα στὴν ἀνανέωσι τῆς παιδείας καὶ στὴν ἐπανοικειοποίησι τῆς κλασικῆς κληρονομίᾳ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ νεολαία.

Ἐπίσης τὸ ἔργο καὶ ἡ δρᾶσις τοῦ Ρήγα Βελεστινλή, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐκπονήσει ἓνα σχέδιο γιὰ μία βαλκανικὴ ὁμοσπονδία καὶ ὁ ὁποῖος παραδόθηκε στοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν Αὐστριακὴν ἀρχὴν καὶ ἐκτελέσθηκε στὸ Βελιγράδι τὸ 1798, τὸ παράδειγμα τῶν Σερβικῶν ἐξεγέρσεων μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Καραγεώργη (1804-1813) καὶ στὴν συνέχεια τὸν Μίλος Ὀμπρένοβιτς τὸ 1815, ἐνεθάρρουν τὸ ὄραμα τῆς ἀπελευθερώσεως.

Ἡ κίνησις αὐτὴ, παρὰ τὴν στήριξι τῆς γνώμης διαφόρων κύκλων στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀμερικὴ, συνάντησε ἓνα κατὰ τὸ ἀνθρώπινο ἀνυπερβλήτο ἐμπόδιο: τὴν ἀποδοκιμασίαν τῶν λεγομένων Μεγάλων Δυνάμεων (ὄρος, ὁ ὁποῖος ἐμφανίσθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1814), δηλαδὴ τῆς Μεγάλης Βρετανίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Αὐστρίας, καὶ τῆς Ρωσίας, οἱ ὁποῖες, μετὰ τὴν νίκη τῶν συμμαχικῶν Δυνάμεων ἐπὶ τῆς Ναπολεόντειας Αὐτοκρατορίας, ἀναζήτησαν καὶ ὤρισαν στὸ Συνέδριον τῆς Βιέννης, ἓνα σύστημα ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν. **Ἡ** λεγομένη Τελικὴ Πρᾶξις, ἡ ὁποία ὑπεγράφη στὶς 9 Ἰουνίου 1815, καθώρισε τὴν ἐδαφικὴν ὀργάνωσι τῆς Εὐρώπης μὲ μοναδικὸ στόχον τὴν ἐπίτευξι αὐτῆς τῆς ἰσορροπίας, χωρὶς

νὰ λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν κανένα δικαίωμα αὐτοδιάθεσεως τῶν λαῶν οὔτε καμμία ἀπὸ τὶς ἀναδύομενες ἐθνικὲς φιλοδοξίες.

Ἐν συνεχείᾳ δύο Συνθήκες, οἱ ὁποῖες ὑπεγράφησαν τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1815 καὶ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1818, εἶχαν ὀργανώσει τὴν συμμαχία τῶν πέντε κυρίων εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων:

τῆς Αὐστρίας, τῆς Ρωσίας, τῆς Πρωσίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας. Ἡ πρώτη ἐθέσπισε τὴν «Ἱερὰ Συμμαχία», μία συμβολικὴ ἐπιβεβαίωσι τῆς ἀδελφότητος τῶν πριγκίπων, οἱ ὁποῖοι, ἔλεγε, «ἀνατέθησαν ἀπὸ τὴν Πρόνοια» γιὰ τὴν διακυβέρνησι τῶν «κλάδων τῆς ἴδιας οἰκογένειας», δηλαδὴ τοῦ «χριστιανικοῦ ἔθνους», καὶ οἱ ὁποῖοι ἀνέλαβαν νὰ ἀκολουθοῦν στὴν συμπεριφορά τους μόνο «τὶς ἐντολὲς αὐτῆς τῆς ἱερᾶς θρησκείας, ἐντολὲς δικαιοσύνης, φιλάνθρωπίας καὶ εἰρήνης».

Ἡ δευτέρη Συνθήκη ἐθέσπισε ἓνα σύστημα τακτικῶν Συνεδρίων μεταξὺ κρατῶν-μελῶν, μὲ σκοπὸ τὴν πρόληψι τῶν συγκρούσεων μεταξὺ τους μέσφ διαπραγματεύσεων καὶ τὴν ἐφαρμογή, στὸ ὄνομα τῆς ἀρχῆς τῆς νομιμότητος, ἐνὸς δικαίωματος ἐπεμβάσεως σὲ κράτη, τὰ ὁποῖα ἀπειλοῦνται ἀπὸ ἐπανάστασι.

Στὴν ρωσικὴ ἀντιπροσωπία, ἡ ὁποία συνῴδευε τὸν Τσάρο Ἀλέξανδρο Α' στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης, τὸ 1814-1815, συμμετεῖχε καὶ ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας. Σὲ κάποιο σημεῖο τῶν ἐργασιῶν τοῦ Συνεδρίου θεώρησε, ὅτι ἦταν καὶ ἡ καταλληλότερη στιγμή νὰ θέσῃ ὑπ' ὄψιν τοῦ Συνεδρίου καὶ τὸ ζήτημα τῶν Ἑλλήνων, οἱ ὁποῖοι παρέμεναν ὑπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγό. Πλησίασε τὸν Τσάρο Ἀλέξανδρο καὶ τοῦ ὠμίλησε ἰδιαιτέρως, προκειμένου ἐκεῖνος νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρόνοια ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων, προσθέτων μεταξὺ ἄλλων, ὅτι οἱ «Ἑλληνας μετὰ τὸν Θεὸ θεωροῦν προστάτην τους μόνο τὴν ὁμόθηρσκη Αὐτοκρατορία τῆς Ρωσίας». Τότε ὁ Τσάρος τοῦ ἔδωσε τὴν ἄδεια νὰ θέσῃ τὸ ζήτημα σὲ μία τῶν Συνεδριάσεων καὶ στὴν συνέχεια θὰ ἀναλάμβανε ἐκεῖνος τὸ βάρος. Πράγματι, ὁ Καποδίστριας στὴν ἀμέσως ἐπόμενη Συνεδρίασι ἔλαβε τὸν λόγο καὶ εἶπε: «Νομίζω πὼς χρέος τῶν Μεγαλειωτάτων (Βασιλέων), εἶναι νὰ λάβετε ὅποιαδήποτε πρόνοιαν καὶ διὰ τὸ καταδυναστευόμενον ἑλληνικὸν ἔθνος παρὰ τῆς Ὀθωμανικῆς ἐξουσίας, τὸ ὁποῖον ὑποφέρει τόσους αἰῶνας τὸν τυραννικὸν ὀθωμανικὸν ζυγὸν καὶ τὸ ὁποῖον διακινδυνεύει νὰ πέσῃ εἰς τὴν τελευταίαν ἐξόντωσιν καὶ τὸν μηδενισμόν, ὅθεν δὲν μοῦ φαίνεται δίκαιον τὸ νὰ ἀδιαφορήσουν οἱ Βασιλεῖς».

«Το Συνέδριο της Βιέννης», πίνακας του Ίζαμπέ (Isabey, 1819). Διακρίνονται ὄρθιοι ἀπὸ ἀριστερὰ πρὸς δεξιὰ οἱ: Γουέλινγκτον, Λόμπου ντὰ Σιλβεΐρα, Σαλντάνια ντὰ Γκάμα, Λεβενγιελμ, Νοαΐγ, Μέττερνιχ, Λὰ Τοῦρ ντὺ Πέν, Νέσελροντ, Ντάλμπεργκ, Ρασουμόφσκι, Στιούαρτ, Κλάνκαρτυ, Βάκεν, Γκέντς, Χούμπολτ καὶ Κάθκαρτ. Καθήμενοι ἀπὸ ἀριστερὰ οἱ: Χάρτεμπεργκ, Πιλέλα, Κάστερκ, Βέσενμπεργκ, Λαμπραντόρ, Τελεϋράνδος καὶ Στάκελμπεργκ.

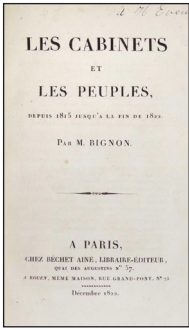
τίον τοῦ ἰδίου. Ἐγέρθηκε καὶ μὲ ἔντονη φωνὴ διέκοψε τὸν Μέττερνιχ: «Οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς Θεΐας Προνοΐας καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς αἰχμῆς ἐνόπλου βοήθειας θέλουν ἐλευθερωθῆ ταχέως καὶ συμφῶνως πρὸς τὰ ἀρχαῖα πατρογονικά των δίκαια, θὰ μείνουν ἐλεύθεροι, αὐτόνομοι καὶ ἀνεξάρτητοι».

Κατόπιν αὐτῶν, ὁ μὲν Καποδίστριας δὲν συνέχισε τὴν ὁμιλία του, ἀλλὰ οὔτε ὁ Μέττερνιχ ἐτόλμησε ν' ἀπαντήσῃ καὶ μετὰ ἀπὸ μία διακοπὴ ἠκολούθησαν διάφορες ἀνταλλαγές ἀπόψεων, οἱ ὁποῖες ἐξελήφθησαν τελικὰ μόνο ὡς βολιδοσκοπήσεις τῶν ἄλλων Ἡγεμόνων ἐπὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ζητήματος, χωρὶς νὰ ληφθῆ σχετικὴ ἀπόφασις.

Καὶ τελικὰ, παρέμεινε μὲν σταθερὴ ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ τῆς «προστασίας τῶν ὁμοδόξων», ἀλλὰ πάντα μέσα στὸ πλαίσιο «διεθνοῦς συνεννοήσεως» – ἡ Ρωσία ἀποδέχθηκε *de facto* τὴν ὀθωμανικὴ ἐδαφικὴ ἀκεραιότητα, τὴν ὁποῖαν ὑποστήριζε ἡ Αὐστρία, ἀλλὰ καὶ διακαῶς ἡ Ἀγγλία, προκειμένου νὰ ἀποτραπῆ ἡ παρουσία τῆς Ρωσίας στὴν Μεσόγειο.

Ποιῆς ἐπιπτώσεις εἶχαν οἱ θέσεις αὐτῆς τῶν μελῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας γιὰ τὸ ὄραμα τῆς Ἐπαναστάσεως; Μᾶς ἀπαντᾷ ὁ Ἐντουὰρ Μπινιὸν (Louis Pierre Édouard, Baron Bignon, 1771-1841), ἓνας ἐν πολλοῖς ἄγνωστος, ἀλλὰ σημαντικὸς Γάλλος διπλωμάτης, πολιτικὸς καὶ ἱστο-

ρικός, ό όποίος μέ τήν ιδιότητα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, στίς 3 Ἰουλίου 1815, εἶχε ὑπογράψει τήν Συνθήκη, μέ τήν όποία παραδόθηκε τό Παρίσι στοὺς νικητὲς τοῦ Βατερλώ συμμάχους, ἐκυκλοφόρησε τὸ 1823 τὸ ἔργο του: «**L**es Cabinets et les peuples depuis 1815 jusqu'à la fin de 1822, Paris», (*Τὰ μυστικοσυμβούλια καὶ οἱ λαοὶ ἀπὸ τὰ 1815 ἕως σήμερα*, 1822). **Σ**τὰ ἑλληνικὰ μεταφράσθηκε ἀπὸ τὸν Νικόλαο Σπηλιάδη καὶ ἐκδόθηκε τὸ 1826.

Τὸ ἔργο δείχνει, ὅτι ὁ Γάλλος πολιτικὸς γνώριζε ἄριστα τὰ ὅσα συνέβαιναν στὴν Ἑλλάδα καὶ μέ παρρησία ἐκφράζει τὴν ἄποψί του.

Στὴν ἀναφορά του γιὰ τὸ *ἑλληνικὸ ζήτημα* σημειώνει, ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας κάλυπτε οὐσιαστικὰ τοὺς Τούρκους, ὅταν κατηγοροῦσε τὴν Ἑλλάδα, ὅτι **«**κατὰ τρόπους ἐγκληματικὸς κινουμένη, προεξένησεν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Εὐρώπην μεγάλας ταραχάς. **Ἐ**πομένως οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ δὲν προσμένουν τὴν ἀναγέννησιν αὐτῶν ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν θέλησιν τοῦ Σουλτάνου, εἶναι ἀποστάται...». **Κ**αὶ ὁ Μπινιὸν σχολιάζει, ὅτι οἱ δυστυχεῖς Ἕλληνες, τοὺς όποίους οἱ Τούρκοι ἐπὶ τετρακόσια χρόνια δὲν μεταχειρίζοντο κἂν ὡς ὑπηκόους, ἀλλὰ ὡς αἰχμαλώτους πολέμου, τοὺς όποίους μποροῦσαν νὰ βασανίζουν καὶ νὰ θανατώνουν, εἶναι, κατὰ τὸ καθεστῶς τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, *ἀποστάτες*, ἐπειδὴ ἐξεγέρθησαν γιὰ νὰ ἀλλάξουν τὴν ἐλεεινὴ τους κατάστασι!

Ὁ Μπινιὸν τονίζει κάτι τὸ πολὺ σημαντικό: **«Ἡ** αἰχμαλωσία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους», γράφει, «δὲν ἀρχίζει ἀπὸ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ ἀπὸ αὐτὴν τῶν Σταυροφόρων... **Ἡ** Εὐρώπη ὀφείλει νὰ ἀποζημιώσῃ τὴν Ἑλλάδα δι' ὅσα κακὰ τῆς προεξένησεν εἰς τοὺς τελευταίους ἑξακοσίους χρόνους, διότι ἀληθεῖς ὀλετῆρες τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἶναι οἱ σταυροφόροι καὶ ὄχι οἱ Μουσουλμᾶνοι».

Γιὰ τὶς πολιτικὲς τῶν εὐρωπαϊκῶν μεγάλων Δυνάμεων ἐναντι τῆς Ἑλλάδος ὁ Μπινιὸν γράφει, ὅτι τῆς Ἀγγλίας ἦταν «επονείδιστος» καὶ «πολλῶ μᾶλλον τῆς Αὐστρίας», ἐπειδὴ εὐνοοῦσαν τὸν ὄλεθρο τῶν Ἑλλήνων, ὡς ἐμπόδιο στὴν αὐξησι τῆς Δυνάμεως τῆς ὀμοδόξου Ρωσίας...

Ἐνα ἡχηρὸ δείγμα τῶν ἀνωτέρω, καὶ τῆς πιστότητος τῶν ἰσχυρῶν τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, καὶ ἐν προκειμένῳ τῆς Ἀγγλίας, στὴν ὑπόσχεσί τους νὰ ἀκολουθοῦν στὴν συμπεριφορὰ τους μόνο «τίς ἐντολὲς αὐτῆς τῆς ἱερᾶς θρησκείας, ἐντολὲς δικαιοσύνης, φιλανθρωπίας καὶ εἰρήνης», ἦταν ἡ ὑπόθεσις τῆς πωλήσεως τῆς Πάργας στὸν Ἀλῆ Πασᾶ.

Οι Παργινοί, οί οποίοι διατηροῦσαν στενή σχέση με τὰ Ἐπτάνησα εὐρίσκοντο καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχία τῶν Ἄγγλων. **Σ**τὴν Πάργα εἶχαν καταφύγει καὶ Σουλιῶτες μετὰ τὴν πτώσι τοῦ Σουλίου.

Τὸ 1819 ὁμοῦ οἱ Ἄγγλοι καὶ ὁ Ἄγγλος διοικητὴς τῶν Ἐπτανήσων Θωμᾶς Μαίτλαντ (Thomas Maitland, 1760-1824), με σκοπὸ νὰ ἐνισχύσουν τὸν Ἀλῆ Πασᾶ καὶ με τὸν τρόπο αὐτὸ νὰ μειώσουν τὴν ἐπιρροή τῶν Ρώσων στὴν περιοχή, ἀπεφάσισαν νὰ «πουλήσουν» τὴν Πάργα στὸν Ἀλῆ Πασᾶ, ὁ ὁποῖος γιὰ χρόνια τὴν πολιορκοῦσε καὶ δὲν κατῶρθωνε νὰ τὴν κατακτήσῃ. **Τ**ελικά, ὅσα δὲν κατάφερε ὁ Τουρκαλβανὸς τύραννος διὰ τῆς βίας ἐπὶ σει-

ρὰ ἐτῶν –εἶχε φτάσει μάλιστα στὸ σημεῖο νὰ κατασκευάσῃ τὸ κάστρο τῆς Ἀνθούσας σὲ ὕψωμα ἐπάνω ἀπὸ τὴν Πάργα γιὰ νὰ πολιορκῆ συνεχῶς καὶ νὰ ἐλέγχῃ τὴν πόλι– τὰ κατάφερε με ἓνα πλούσιο ἀν-

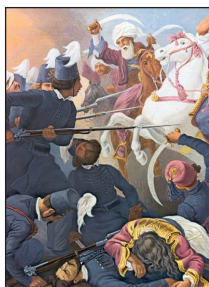
τάλλαγμα πρὸς τοὺς Ἄγγλους. **Τ**ότε περίπου 4.000 Παργινοὶ ἀναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πατρίδα τους καὶ νὰ καταστοῦν πρόσφυγες στὰ Ἐπτάνησα, ἀφοῦ προηγουμένως, ἡμέρα Μεγάλῃ Παρασκευῇ, ἀνέσκαψαν τοὺς πατρώους τάφους, γιὰ νὰ συναθροίσουν τὰ ὀστᾶ τῶν προγόνων τους καὶ νὰ τὰ κάψουν στὴν πλατεία τῆς ἀγορᾶς, με σκοπὸ νὰ μὴ βεβηλωθοῦν ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἐγκαταστάθηκαν στὴν συνέχεια στὴν περιοχή. **Μ**άλιστα, ἔλαβαν τὴν τέφρα μαζί τους! **Τ**ὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπιβιβάσθηκαν σὲ πλοῖα καὶ πέρασαν στὴν Κέρκυρα. **Ἐ**πίσης μαζί τους πῆραν σὲ σάκουσ χῶμα τῆς πατρώας γῆς, ἐνῶ γιὰ ἄλλα σκευὴ ἐκκλησιαστικὰ ἢ οἰκογενειακὰ ἐμποδίσθηκαν ἀπὸ τοὺς ἰδίους τοὺς Ἄγγλους.

Πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πάργα.
Francesco Hayez, 1831. Πινακοθήκη Civica. Brescia.

Ἡ πορεία πρὸς τὴν ἀνεξαρτησία

Μέσα, ἢ μᾶλλον παρὰ τὶς συνθήκες αὐτές, στὴν Ἑλλάδα καὶ στὴν ἑλληνικὴ διασπορὰ στὴν Ρωσία (στὴν Ὀδησσό, στὴν συνέχεια στὴν Ἁγία Πετρούπολι) δημιουργήθηκε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία. **Ἡ** μυστικὴ ὀργάνωσις προετοίμασε μία ἐξέγερσι, ἡ ὁποία, ὅπως πίστευε θὰ ἐπεκτεινόταν σὲ ὀλόκληρη τὴν βαλκανικὴ χερσόνησο. **Τ**ὸν Φεβρουάριο τοῦ 1821, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Φιλικῆς Ἐταιρείας, Ἀλέξανδρος

Οι Ίερολοχίτες μάχονται στο «Δραγατσάνι». Σύμβουση τοῦ Πέτερ Φὸν Ές, Ἀθήνα, Μουσείο Μπενάκη

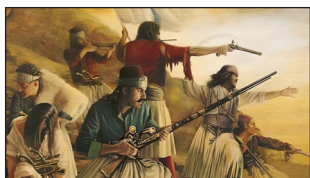
Ἵψηλάντης, πέρασε τὰ σύνορα μετὴν Μολδαβία με ἓνα μικρὸ στρατὸ νεαρῶν Ἑλλήνων καὶ προσπάθησε νὰ ξεσηκώσῃ τὶς ἡγεμονίες τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας. Ἡ ἐπιχείρησις ὅμως ἀπέτυχε καὶ ὁ Ἵψηλάντης ἠττημένος, κατέφυγε στὴν Αὐστρία. Φυλακίσθηκε στὴν Βιέννη, ἀπελευθερώθηκε στὶς 24 Νοεμβρίου 1827, καὶ κοιμήθηκε στὶς 31 Ἰανουαρίου 1828. Ὁ Ἀλέξανδρος Ἵψηλάντης, ὅταν δημιουργήθηκε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ἤλπιζε στὴν ὑποστήριξι τοῦ φίλου του, Ρώσου Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, στὸ ὄνομα τῆς ὀρθοδόξου ἀλληλεγγύης. Ἀντιθέτως, ὁ Τσάρος κατεδίκασε ἔντονα τὴν πρωτοβουλία του: τὴν θεώρησε ἀπειλὴ γιὰ τὴν τάξι, ἡ ὁποία οἰκοδομήθηκε στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης.

Ἄλλὰ ἡ σπιθαμὴ τοῦ μεγάλου Ἀγῶνος εἶχε ἀνάψει: ἐξεγέρσεις ξέσπασαν ἐπίσης σὲ ὠρισμένα νησιά τοῦ Ἀρχιπελάγους (Δωδεκάνησα, πλὴν τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κῶ) καὶ στὸν Μοριᾶ, ὅπου ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία βρῆκε ὑποστήριξι ἀπὸ τὸν ὀρθόδοξο κλῆρο καὶ ἀπὸ τοὺς πολυάριθμους Κλεφταρματολούς. Ἡ ἑλληνικὴ ἐξέγερσις προεκάλεσε ἀρχικῶς τὴν καταδίκη τῆς ὑπὸ τῶν συντηρητικῶν ὑπουργικῶν συμβουλιῶν, ἀλλὰ τὴν ὑποστήριξι τῶν φιλελευθέρων. Ὅμως οἱ σφαγὲς Ἑλλήνων στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τὴν Σμύρνη σὲ ἀντίποινα γιὰ τὴν ἐξέγερσι τοῦ Μοριᾶ καὶ ἡ ἐκτέλεσις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Ἀγίου Γρηγορίου Ε', ὠδήγησαν λίγο ἀργότερα στὴν διακοπὴ τῶν διπλωματικῶν σχέσεων μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας – καὶ τὸ ἐνδεχόμενο πολέμου ἀπασχόλησε τὰ ὑπουργικὰ συμβούλια καὶ τὴν κοινὴ γνώμη μέχρι τὸν Ἰούνιο τοῦ 1822 περίπου.

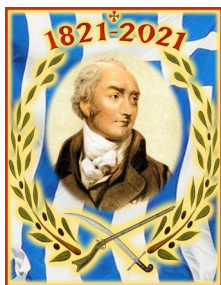
Ἀπαγχονισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε'. Ἔργο τοῦ Πέτερ Φὸν Ές, Ἀθήνα, Μουσείο Μπενάκη.

Ἄς ἐνθυμηθοῦμε ἐν τάχει τὴν ροὴ τῶν γεγονότων: Στὸ πεδίο μάχης, οἱ Ἕλληνες ἐπαναστάτες κατάφεραν νὰ ἐδραιωθοῦν σταθερὰ στὴν Πελοπόννησο καὶ τὸ Ἀρχιπέλαγος, ἀπέκρουσαν τὶς ἀντεπιθέσεις τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων καὶ κυριάρχησαν εὐκόλα στὴν θάλασσα. Ὅμως ἡ προέλασις, στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα (δυτικὰ γύρω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ἀνατολικά γύρω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα) παρέμεινε περιορισμένη: οἱ ἐπαναστάτες ὑπέστησαν ἐκεῖ πλῆγματα, ὅπως στὸ Πέτα τὸν Ἰούλιο τοῦ 1822. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ ὁποῖος ξέσπασε τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1824 μεταξὺ ὠρισμένων στρα-

τιωτικῶν ἡγετῶν καὶ τῆς κυβερνήσεως, τὴν ὁποῖαν εἶχε ἐκλέξει ἡ Ἐθνοσυνέλευσις, ἔθεσε σὲ κίνδυνο τὶς πιθανότητες ἐπιτυχίας τῶν ἐξεγερμένων. Ὄταν, τὸ 1825, κατόπιν αἰτήματος τοῦ Σουλτάνου, αἰγυ-

πτικὰ στρατεύματα, ὑπὸ τὸν Ἴμπραήμ, ἐκπαιδευμένα μὲ εὐρωπαϊκὰ πρότυπα, ἀποβιβάσθηκαν στὸν Μορέα, ὅλα ἔμοιαζαν χαμένα. Οἱ πολὺ μακροχρόνιες πολιορκίες τοῦ Μεσολογγίου καὶ στὴν συνέχεια τῆς Ἀκροπόλεως στὴν Ἀθήνα συμβόλιζαν τὴν πεισματικὴ καὶ κάπως ἀπελπισμένη ἀντίστασι τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ τὸν ἥρωισμό τους. Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1827, ὁ διορισμὸς ἀπὸ τὴν Ἐθνοσυνέλευσι ἐνὸς Ἑλληνα προέδρου, τοῦ Κερκυραίου εὐγενῆ Ἰωάννη Καποδίστρια, πρώην Ὑπουργοῦ τοῦ Τσάρου, φάνηκε νὰ προαναγγέλη τὴν σταθεροποίησι τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως.

Στὸ διπλωματικὸ μέτωπο, τὰ πράγματα ἐξελίχθηκαν εὐνοϊκώτερα: ἡ Ἀγγλία, μετὰ τὴν ἀνάληψι τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, τὸν Αὐγούστο 1822, ἀπὸ τὸν φιλέλληνα Τζῶρτζ Κάνινγκ (Georges Canning 1770-1827), ἔλαβε εὐνοϊκὲς θέσεις γιὰ τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἔστειλαν ἀντιπροσωπία στὸ Λονδίνο. Τὸ 1824, ἡ Βρετανικὴ κυβέρνησις ὑποστήριξε τὸν ἀγῶνά τους γιὰ ἀνεξαρτησία ἀπὸ

τὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία. Ἐπίσης ὁ θάνατος τοῦ Ἀλεξάνδρου Α' τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1825 καὶ ἡ ἀνάληψις τοῦ Νικολάου Α' ὠδήγησαν σὲ ἀλλαγὴ τῆς ρωσικῆς θέσεως. Μέσω διαπραγματεύσεων καὶ διασκέψεων, ἡ ἰδέα μιᾶς παρεμβάσεως ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος σταδιακὰ ἐδραιώθηκε, παρὰ τὴν ἐπίμονη ἀντίστασι τῆς αὐστριακῆς διπλωματίας. Ἡ ἄρνησις τῆς ὀθωμανικῆς κυβερνήσεως σὲ κάθε συμφιλιωτικὴ προσέγγισι ὠδήγησε στὴν ὑπογραφή τῆς Συνθήκης τοῦ Λονδίνου τὸν Ἰούλιο τοῦ 1827: ἡ Ἀγγλία, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Γαλλία συμφώνησαν νὰ ἐπιβάλουν μίαν λύσι, ἂν χρειαζόταν, μὲ τὰ ὅπλα.

Στὶς 20 Ὀκτωβρίου, οἱ συμμαχικοὶ στόλοι, ὑπὸ τὶς διαταγὲς τῶν τριῶν ἀρχηγῶν τους, ἀντιναύαρχου Σερ Ἐντουαρντ Κόντρινγκτον ἢ Κόδριγκτον (Sir Edward Codrington, 1770-1851), ὑποναύαρχου Ἀνρι ντὲ Ρινὺ ἢ Δεριγνὺ (Marie Henri Daniel Gauthier,

Οι ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στόλου τῶν Μεγάλων Δυνάμεων: Χεΐδεν (Ρωσία), Κόδριγκτον (Ἀγγλία), Δεριγνὸν (Γαλλία). Γραμματόσημο τοῦ 1977 (ἀριστερά). Ἡ Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου. Πίνακας τοῦ Ἰβαν Αἰβαζόφσκι, 1846 (δεξιά).

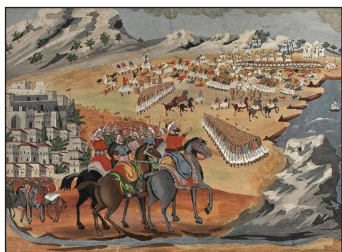
comte de Rigny, 1782-1835) καὶ ὑποναύαρχου Λογγίνος φὸν Χεΐδεν (Lodewijk van Heiden, 1772-1850), ἐβύθισαν τὸν τουρκικὸ καὶ τὸν αἰγυπτιακὸ στόλο στὸ Ναβαρίνο, ξεπερνώντας τὶς προσδοκί-ες τῶν κυβερνήσεων. Ὡστόσο, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἀποδέχθηκαν τὴν ἀρχὴ τῆς ἐλληνικῆς ἀνεξαρτησίας παρὰ μόνο τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1829, ἀφοῦ μία γαλλικὴ ἐκστρατεία στὸν Μοριᾶ εἶχε ἐπιτύχει τὴν ἐκκένωσι τῶν αἰγυπτιακῶν στρατευμάτων χωρὶς μάχη (Αὐγουστος-Σεπτέμβριος 1828) καὶ κυρίως μετὰ τὶς ρωσικὲς νίκες τοῦ θέρους τοῦ 1829, οἱ ὁποῖες ἀπέιλησαν ἄμεσα πλέον τὴν Κωνσταντινούπολι.

Πῶς ἀναπτύχθηκε, στὸ πλαίσιο τῶν στρατιωτικῶν καὶ διπλωματικῶν αὐτῶν ἐξελίξεων, τὸ φιλελληνικὸ κίνημα;

Οἱ ἱστορικοὶ διακρίνουν τέσσερις φάσεις.

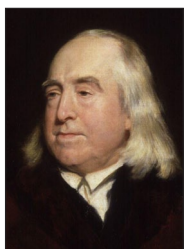
1) Κατὰ τὴν πρώτη, ἀπὸ τὴν ἀνοιξὶ τοῦ 1821 ἕως τὸ τέλος τοῦ 1822, ὁ Τύπος παρακολουθοῦσε μὲ προσοχὴ τὰ γεγονότα στὴν Ἑλλάδα, τὰ βιβλία καὶ τὰ φυλλάδια πολλαπλασιάσθηκαν, ἄρχισαν νὰ γίνωνται συνδρομές. Πάνω ἀπὸ ὅλα, ἐθελοντὲς ἔφυγαν γιὰ νὰ πολεμήσουν στὸ πλευρὸ τῶν Ἑλλήνων. Πολλοὶ ἤλθαν ἀπὸ τὴν Γερμανία, ὅπου σχηματίσθηκαν Ἐπιτροπὲς γιὰ νὰ τοὺς βοηθήσουν – κάποιες σχηματίσθηκαν καὶ στὴν Ἑλβετία. Γάλλοι ἔφυγαν ἐπίσης. Τὰ ἀποσπάσματα ἐγίνοντο ὅλο καὶ περισσότερο πολυάριθμα καὶ καλύτερα ὀργανωμένα, μέχρι τὴν ἀναχώρησι ἀπὸ τὴν Μασσαλία στὶς 22 Νοεμβρίου 1822 τοῦ μεγαλυτέρου ἀποσπάσματος: ἐπιβιβάσθηκαν 132 ἐθελοντὲς, ἐκ τῶν ὁποίων 95 Γερμανοί.

2) Κατὰ τὴν δεύτερη φάσι, τὸ 1823 καὶ τὸ 1824, τὸ κίνημα μειώθηκε ἐμφανῶς. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐθελοντὲς ἐπέστρεψαν ἀπογοητευμένοι καὶ μερικοὶ περιέγραφαν μὲ μελανὰ χρώματα τὶς συνθήκες, μέσα στὶς ὁποῖες εἶχαν ζήσει, ὡς καὶ τὴν συμπεριφορὰ κάποιων Ἑλ-

λήνων, και ώρισμένες από αυτές τις αναφορές δημοσιεύθηκαν, με τις εύλογίες των αρχών. **Ε**πίσης το «Τάγμα Φιλελλήνων», στο οποίο είχαν συγκεντρωθή οι περισσότεροι Εύρωπαίοι έθελοντές υπό την ήγεσία του στρατηγού εκ Βυρτεμβέργης Καρόλου Φρίντριχ Λέμπερεχτ φόν

Νόρμαν-Έρενφελς (Karl Friedrich Leberecht Graf von Normann-Ehrenfels, 1784-1822), αποδεκατίσθηκε στην Μάχη του Πέτα, την 16η Ιουλίου 1822 (68 φιλέλληνες έπεσαν στην μάχη και όσοι αιχμαλωτίσθηκαν υποχρεώθηκαν να περπατήσουν μέχρι την Άρτα, επιφορτωμένοι τα αίμόφυρτα κεφάλια των νεκρών συμπολεμιστών τους! **Ε**κεί, μετά από φρικτά βασανιστήρια, αποκεφαλίσθηκαν όλοι, εκτός από έναν Πρώσο, ο οποίος είχε γνώσεις χειρουργικής).

Οι αναχωρήσεις για την Ελλάδα ήταν πλέον πολύ πιό σπάνιες. **Ω**στόσο, κατά την διάρκεια αυτής της περιόδου σχηματίσθηκε η Έλληνική Έπιτροπή του Λονδίνου (Μάρτιος 1823) – με την έμπνευση του φιλοσόφου και νομικού Τζέρεμι Μπένθαμ (Jeremy Bentham, 1784-1832). **Σ**υγκέντρωσε πολιτικές και θρησκευτικές προσωπικότητες. **Σ**χεδόν ταυτόχρονα,

μία γαλλική φιλανθρωπική εταιρεία, η οποία είχε δημιουργηθή στα τέλη του 1821, ή λεγομένη «Εταιρεία της Χριστιανικής Ήθικης» (*Société de la morale chrétienne*), συνεκρότησε μία Έπιτροπή για να οργανώσει μία συνδρομή για τους Έλληνες πρόσφυγες. **Τ**όν Φεβρουάριο του 1824, λίγο μετά την άφιξη στο Λονδίνο δύο Έλλήνων βουλευτών (του Άνδρέα Λουριώτη και του Ιωάννη Όρλάνδο), χορηγήθηκε ένα πρώτο δάνειο 800.000 λιρών στην Έλληνική Κυβέρνηση.

3) Κατά την τρίτη φάση, από τα τέλη του 1824 έως τον Οκτώβριο του 1827 (Ναυμαχία του Ναβαρίνου), το κίνημα γνώρισε την μεγαλύτερη εξέλιξή του: στο Παρίσι, τον Φεβρουάριο του 1825, ο Τύπος ανακοίνωσε την δημιουργία μιας φιλανθρωπικής εταιρείας υπέρ των Έλλήνων, υπό την διεύθυνση μιας Έπιτροπής 25 προσωπικοτήτων, της «Comité philhellène de Paris» (Φιλελληνικής Έπιτροπής των Παρισίων, 1825-1827). **Τήν ίδια χρονιά συγκροτήθηκαν και άλλες Έπιτροπές στην Μασσαλία και σε άλλες γαλλικές έπαρχιακές πόλεις, σε άλλες εύρωπαϊκές πρωτεύουσες (Βρυ-**

ξέλλες, Χάγη, Κοπεγχάγη, Στοκχόλμη, Βερολίνο και Μόναχο) και στις Ήνωμένες Πολιτείες (Νέα Υόρκη, Βοστώνη, Φιλαδέλφεια και Βαλτιμόρη). **Έ**να ιδιαίτερα πυκνό δίκτυο καλύπτει την Έλβετία, ακόμη και σε πολύ μικρές περιοχές. **Τ**ο κέντρο του βρίσκεται στην Γενεύη, όπου δημιουργήθηκε η Έπιτροπή τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1825. **Έ**νας επιχειρηματίας ἀπὸ τὴν Γενεύη, ὁ Ἰωάννης-Γαβριήλ Ἐυνάρδος (Jean-Gabriel Eynard, 1775-1863), προσωπικὸς φίλος τοῦ Καποδίστρια, μέλος τῶν Ἐπιτροπῶν τοῦ Παρισιοῦ καὶ τῆς Γενεύης καὶ ἀνιδιοτελὴς χορηγὸς χρόνου καὶ χρημάτων γιὰ τὸν σκοπὸ αὐτό, ὠργάνωσε τὴν συνεργασία τους, ἡ ὁποία ἔγινε ὁ ἄξονας τοῦ *κινήματος* σε ὅλη τὴν Εὐρώπη.

Ἡ πολὺ μακρὰ πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου, τὴν ὁποία ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη παρακολούθησε μὲ πάθος – παρὰ τὶς δύσκολες καὶ πολὺ καθυστερημένες πληροφορίες – ἀπετέλεσε ἀναμφίβολα τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ *κινήματος*, τὴν ἀνοιξὶ καὶ τὸ θέρος τοῦ 1826, ὅταν οἱ συνδρομὲς καὶ οἱ πρωτοβουλίες πολλαπλασιάσθηκαν.

Τὸ πλέον ἐντυπωσιακὸ γεγονός στὸ διάστημα αὐτὸ ἦταν ἡ συναυλία, ἡ ὁποία δόθηκε στὸ Βόξχολ (Vauxhall) παρουσία τοῦ Δοῦκα τῆς Ὁρλεάνης στὶς 28 Ἀπριλίου 1826. **Ό**λες οἱ μεγάλες κυρίες τῆς ἀριστοκρατίας, ἀνέβηκαν στὴν σκηνὴ καὶ τραγούδησαν ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

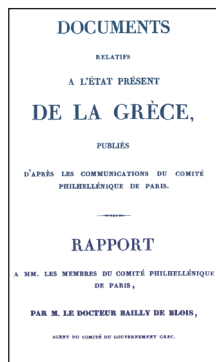
Στὴν βεντάλια-ἐνθύμιο τῆς Ἐκδηλώσεως ἐπιγράφεται ὁ τίτλος «Cantata στὴν συναυλία Vauxhall», καὶ ἡ ἐπιγραφή: «**Σ**τὴν Πατρίδα. **Ά**ς πεθάνουμε γιὰ νὰ τὴν ὑπερασπισθοῦμε καὶ ἄς ζήσουμε γιὰ νὰ τὴν ἀγαπήσουμε». Διακρίνεται ἀριστερὰ, ἡ ἑλληνικὴ σημαία καὶ δεξιὰ, τὸ κέρας τῆς Ἀμαθειας μὲ τὰ γενναϊὸδωρα δῶρα τῶν Φιλελλήνων. **Α**πὸ τὴν ἄλλη ὄψι ἐπιγράφονται τὰ ὄνόματα τῶν συμμετασχόντων-διοργανωτῶν.

Οἱ δημοσιεύσεις ἦταν καὶ πάλι πολυάριθμες – μεταξύ ἄλλων τὸ «Note sur la Grèce» (*Σημείωμα γιὰ τὴν Ἑλλάδα*), τὸ ὁποῖο δημοσίευσε ὁ Σατωμπριὰν τὸ θέρος τοῦ 1825 καὶ τὸ ὁποῖο μεταφράσθηκε ἀμέσως στὰ γερμανικά, τὰ ἰσπανικά καὶ τὰ νέα ἑλληνικά, μεγάλωνε μὲ κάθε ἐπόμενὴ ἔκδοσι. **Τ**ὸ τυπογραφεῖο Φέρμεν Ντιντὸ ἐδημοσίευε τακτικὰ ἀπὸ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1826 καὶ μία ἐξειδικευμένη ἐπιθεώρησι: «Documents relatifs à l'present de la Grèce

publiés d'après les communications du comité philhellénique de Paris» (*Ἀρχεῖα σχετικὰ μὲ τὴν παροῦσα κατάστασι τῆς Ἑλλάδος*).

4) Τέλος, μετὰ τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1827 καὶ τὴν Ναυμαχία τοῦ Ναβαρίνου, τὸ κίνημα ἀρχίζει νὰ φθίνει: οἱ δημοσιεύσεις γίνονται λιγότερο συχνές, ἡ περιοδικότητα τῶν «Ἀρχείων σχετικὰ μὲ τὴν παροῦσα κατάστασι τῆς Ἑλλάδος» ἐπιβραδύνεται (παύουν νὰ ἐμφανίζονται τὸ 1829) καὶ ἡ ἀπόδοσις τῶν συνδρομῶν καταρρέει.

Ἀτομικὲς δράσεις καὶ ὠργανωμένο κίνημα

Πῶς ἔδρασε τὸ φιλελληνικὸ κίνημα;

Καθ' ὅλην τὴν διάρκεια τῆς ἱστορίας του, τὸ κίνημα παρουσιάζει ἓναν συνδυασμὸ αὐθόρμητων πρωτοβουλιῶν καὶ ὠργανωμένης δράσεως, καὶ κινητοποιεῖ τόσο ἄτομα ὅσο καὶ θεσμούς. **Ὅπως** ἦταν ἀναμενόμενο, οἱ λογοτεχνικὲς ἐκδόσεις καὶ οἱ καλλιτεχνικὲς παραγωγές, τὴν σημασία τῶν ὁποίων θὰ δοῦμε ἀργότερα, ἦταν περισσότερο ἀποτέλεσμα ἀτομικῆς πρωτοβουλίας: ὁ Βενιαμὶν Κωνσταντ (Henri-Benjamin Constant de Rebecque, 1767-1830) ἔγραψε μία «Appel aux Nations chrétiennes en faveur des Grecs» (*Ἐκκλησιεὶ στὰ Χριστιανικὰ Ἔθνη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων*, 1825) στὸ ὄνομα τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐταιρείας Χριστιανικῆς Ἠθικῆς», ἀλλὰ ὁ φίλος του Κλωντ Σαρλ Φοριέλ (Claude Charles Fauriel, 1772-1844), ὅταν δημοσίευσε μία «Chants populaires de la Grèce moderne» (*Συλλογὴ Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Σύγχρονης Ἑλλάδας*, 1824-1825), τὸ ἔκανε μὲ βάσι μία ἔρευνα ποὺ εἶχε γίνεи πρὶν ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐξέγερσι. **Αὐτὴ** ἡ ἐκδοσις ἦταν ἡ μόνη του συμβολὴ στὴν ὑπόθεσι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν συμμετοχὴ του σὲ μία καθυστερημένη καὶ βραχύβια λεγομένη «Ἑλληνικὴ Ἐταιρεία γιὰ τὴν διάδοσι τοῦ Διαφωτισμοῦ στὴν Ἑλλάδα» τὸ 1828 καὶ τὸ 1829.

Παρομοίως, ὁ Εὐγένιος Ντελακρουά (Ferdinand Victor Eugène Delacroix, 1798-1863) ἢ ὁ Ἄρυ Σέφερ (Ary Scheffer, 1795-1858) ἐπέλεξαν τὰ θέματα τῶν πινάκων, τοὺς ὁποίους ἐξέθεταν στὰ λεγόμενα Σαλόνια τέχνης, μὲ

πλήρη ανεξαρτησία – ό Ντελακρουά σημείωνε τόν Μάιο τοῦ 1823, στό ἡμερολόγιό του, πολὺ ἀπλά: «**Α**ποφάσισα νὰ κάνω σκηνές ἀπὸ τὴν σφαγὴ τῆς Χίου γιὰ τὸ Σαλόνι».

Γενικά, ἂν οἱ συγγραφεῖς ἢ οἱ καλλιτέχνες αὐτῶν τῶν χρόνων θέλουν νὰ παρέμβουν στὰ δημόσια πράγματα, τὸ κάνουν ἀνεξάρτητα, κυρίαρχα.

Ἄλλὰ καὶ πολλοὶ ἀπὸ ὄσους πῆγαν νὰ πολεμήσουν στὴν Ἑλλάδα –ιδιαιτέρως οἱ Γάλλοι– καὶ ἰδίως τὴν πρώτη περίοδο, τὸ ἔκαναν ἐπίσης μὲ δική τους πρωτοβουλία, χωρὶς τὴν βοήθεια κάποιας οργανώσεως.

Ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ μία σύντομη ἀναφορὰ σὲ ἐλαχίστους ἀπ' αὐτούς, τοὺς κατ' ἐξοχὴν Φιλέλληνες, καθὼς «μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ».

Τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1825, ὁ Χατζῆ Χαλίλ Ἐφέντης (Hacı Halil Efendi, † 1821) ὁ ἀνώτατος θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς τῶν Ὀθωμανῶν, ἀρνήθηκε νὰ ἐκδώσῃ τὴν φετῶ μὲ τὴν ὁποία θὰ ἐπιτρέπονταν οἱ σφαγὲς κατὰ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. **Ὁ** Σουλτᾶνος ὁμως ὀργισμένος καθαίρεσε τὸν Χατζῆ Χαλίλ, ὁ ὁποῖος βασανίσθηκε καὶ ὑπέκυψε στὰ τραύματά του.

Ὁ Λόρδος Βύρων (Τζὸρτζ Γκόρντον Μπαῖρον, George Gordon Byron, 6th Baron Byron, 1788-1824), ὁ ὁποῖος ταξίδεψε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα τὸ 1809, μαγεύθηκε ἀπὸ τὶς ἐλληνικὲς φυσικὲς ὁμορφιὲς καὶ τὰ ἀρχαῖα εἰρεῖπια. **Ἔ**γραφε θαυμάσια ποιήματα, τὰ ὁποῖα καθρέφτιζαν τὴν καλλιτεχνικὴ του συγκίνηση καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ἔγινε διάσημος στὴν Ἀγγλία, ἐνῶ ἡ παγκόσμια φήμη του ὄλο καὶ μεγάλωνε. **Ὁ**ταν

Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Λόρδου Βύρωνος στὸ Μεσολόγι.
Ἔργο τοῦ Θεοδώρου Βρυζάκη.

Ὁταν ξέσπασε ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, ὁ Βύρων, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ ποίημά του «La Prophétie de Dante» (*Προφητεία τοῦ Δάντη*, 1821) τὴν ἴδια χρονιά, εἶχε καταδικάσει τὰ τυραννικὰ καθεστῶτα καὶ εἶχε ἐκφράσει τὴν συμπάθειά του γιὰ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες τῶν λαῶν, ἔδειξε ἀμέσως τὸ ἐνδιαφέρον του.

Τὸ 1823 ἔγινε μέλος τοῦ «Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου». «**Α**ποφάσισα νὰ πάω στὴν Ἑλλάδα. **Εἶ**ναι τὸ μοναδικὸ μέρος, ὅπου δοκίμασα πραγματικὴ εὐχαρίστησι. **Ἄ**ν εἶμαι ποιητὴς τὸ χρωστῶ στὸν ἀέρα τῆς Ἑλλάδος», ἔγραφε σὲ κάποιον φίλο του. **Σ**τὶς 3 Αὐγούστου 1823 ἔφθασε στὸ Ἀργοστόλι τῆς Κεφαλονιάς. **Ὁ** Μπαῖρον αὐτὴ τὴν δευτέρη φορὰ δὲν ἦλθε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ ἓναν ρομαντισμό, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσῃ τοὺς Ἕλληνας καὶ τὴν ὑπόθεσι ἐλευθερίας τους. **Ὁ** φίλος του Πιέ-

τρο Γκάμπα (Conte Pietro Gamba, 1801-1827), ἄλλος φιλέλληνας ἥρωας τοῦ 1821, ὁ ὁποῖος τὸν συνώδευσε στὴν Ἑλλάδα ἔγραψε: «**Σ**υχνὰ ἐπανελάμβανε ὁ Μπαῖρον ὅτι οὐδέποτε θὰ μετέβαλε τὴν ἀπόφασιν ὅπου εἶχε, ὅπως περατώσει τὴν ζωὴν του στὴν Ἑλλάδα, ἐκτὸς ἂν αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες ἤθελον τὸν ἐξορίσει ἀπὸ τῆς χώρας των. **“Ἐ**ὰν ἡ Ἑλλὰς ὑποκύψῃ”, ἀνεφώνει,

“θὰ ταφῶ καὶ ἐγὼ ὑπὸ τὰ ἐρείπιά της”...». Αὐτὴ τὴν ἀνιδιοτέλεια καὶ τὴν αὐτοθυσίαν του ἐκτίμησαν οἱ Ἕλληνες, τὸν ἔκαναν τὸν δικό τους «Βύρωνα» καὶ τὸν ἀγάπησαν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλον φιλέλληνα.

Ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ «Φιλελληνικοῦ Κομιτάτου», διένειμε στοὺς ἐπαναστάτες ἐφόδια σταλμένα ἀπὸ τὸ Λονδίνο. **Ἀ**πὸ δικά του χρήματα ἔστειλε στὸν Μαυροκορδαῖο 4.000 λίρες γιὰ τὴν συντήρησιν τοῦ στόλου. **Σ**τὶς 5 Ἰανουαρίου 1824 ἔφθασε στὸ Μεσολόγγι, ὅπου οἱ ἀγωνιζόμενοι Ἕλληνες τὸν ὑποδέχθηκαν μὲ ἐνθουσιασμό. **Ἐ**κεῖ συνεργάσθηκε μὲ ἄλλους ξένους ἐθελοντές, καὶ μὲ δικά του ἔξοδα ὠργάνωσε τὸ στρατὸ καὶ φρόντισε γιὰ τὴν ὀχύρωσιν τοῦ Μεσολογγίου. **Σ**τὶς 25 Ἰανουαρίου ἡ κυβέρνησις τὸν ἀνεγνώρισε ἀρχιστράτηγον. **Ὁ**ὶ κόποι του, ὅμως, γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ στρατοῦ καὶ γιὰ τὴν συμφιλίωσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν, καθὼς καὶ τὸ κακὸ κλίμα, ὑπέσκαψαν τὴν ὑγείαν του. **Σ**τὶς 9 Ἀπριλίου ἔπεσε στὸ κρεβάτι μὲ δυνατὸ πυρετό. **Π**αραμιλοῦσε διαρκῶς, ἀλλὰ καὶ τότε ἀκόμα παρακινούσε τοὺς Ἕλληνας νὰ συμφιλιωθοῦν, γιὰ νὰ πετύχουν τὴν ἀπελευθέρωσίν τους.

Τὰ χαράματα τῆς 19ης Ἀπριλίου 1824, Δευτέρα τοῦ Πάσχα, ἄφησε τὴν τελευταία του πνοὴ στὸ Μεσολόγγι, σὲ ἡλικίαν 36 χρονῶν. **Τ**ὰ τελευταία του λόγια του ἦταν γιὰ τὴν Ἑλλάδα: «**Τ**ῆς ἔδωσα τὸν χρόνον μου, τὴν ὑγείαν μου, τὴν περιουσίαν μου, καὶ τώρα τῆς δίνω τὴν ζωὴν μου. **Τ**ί μποροῦσα νὰ κάνω περισσότερο;».

Ένας άλλος Άγγλος, ο Σερ Ριχάρδος Τσώρτς (Sir Richard Church, 1784-1873), «ό πιό άληθινός Έλληνας...», είχε γράψει: **«Οί Έλληνες, πού είναι σκλάβοι τών Τούρκων και είναι Χριστιανοί, είναι... γενναίοι, ειλικρινείς, άνοιχτόκαρδοι άνθρωποι».** Παρ' όλα τά εμπόδια και τις άπογοητεύσεις, παρέμεινε πιστός στην Έλλάδα και στο σκοπό τής άνεξαρτησίας, από τó 1809 έως τόν θάνατό του στην Άθήνα, τó 1873.

Όταν ή Γ' Έθνοσυνέλευσις τής Τροιζήνας, τόν εχρισε Άρχιστράτηγο τών κατά Ξηράν Δυνάμεων μετά άπό πρότασι του Θεόδωρου Κολοκοτρώνη (27-31 Μαρτίου 1827), ό Γέρον του Μοριά άνεφώνησε: **«Έπι τέλους, γύρισε ό πατέρας μας! Πρέπει μόνο να τόν ύπακούμε και ή έλευθερία μας είναι έξασφαλισμένη!».** Κατά τήν διάρκεια τής μακρόχρονης ζωής του ό Τσώρτς χάρισε μεγάλο μέρος τής περιουσίας του για τόν Έλληνικό σκοπό. Για τόν Τσώρτς ό άγώνας ήταν σταυροφορία με θρησκευτικό ύπόβαθρο – έσωζε τήν Έλλάδα από τούς άπίστους.

Ό διάσημος γάλλος συνταγματάρχης Κάρολος Φαβιέρος (Charles Nicolas Fabvier, 1782-1855) (πρώην άξιωματικός τής αυτοκρατορίας, έπιβίβασθηκε με ψεύτικο όνομα τόν Δεκέμβριο του 1823), ύπηρετήσε τήν Έθνεγερσι μέχρι τó 1828. Κατάφερε να παίξει σημαντικό ρόλο, να γίνη ένα είδος συμβόλου του άγωνιστικού φιλελληνισμού στα μάτια τής γαλλικής κοινής γνώμης, διατηρών ώς τόσο τήν άνεξαρτησία του από τούς θεσμούς του κινήματος. Χαρακτηρίσθηκε ώς ένας από τούς ειλικρινεστέρους και πλέον άνιδιοτελείς Φιλέλληνες. Με τόν θάνατό του στο Παρίσι, από άσθένεια, τó 1855, κηρύχθηκε τριήμερο πένθος στον Έλληνικό στρατό και ή Άκρόπολις φωταγωγήθηκε πένθιμα.

Ό Γουλιέλμος Μπελλιέ ντε Λωνουά (Wilhelm Bellier de Launoy, † 1826), Γερμανός στρατιωτικός, έντάχθηκε εκ τών πρώτων στο Φιλελληνικό κομιτάτο τής Μασσαλίας, τόν Δεκέμβριο του 1821. Πολέμησε στην πολιορκία τών Άθηνών, ύπό τις διαταγές του Δημητρίου Ύψηλάντη. Τó 1823 άκολούθησε τόν Βρετανό συνταγματάρχη μέχρι τó Μεσολόγγι, όπου συνέγραψε τó βιβλίο «Einige Worte über Griechenland» (*Άίγα λόγια για τήν Έλλάδα*), στο όποιο περιγράφονται ή καθημερινότητα

Ό Τσώρτς με ελληνική φορεσιά.

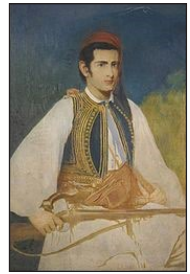

καὶ οἱ συνθηκῆς διαβιώσεως Ἑλλήνων καὶ Φιλελλήνων ἀγωνιστῶν. **Κ**ατὰ τὴν τελευταία πολιορκία τῆς πόλεως, ὁ Μπελλιὲ ντὲ Λωνουὰ πολέμησε γιὰ τὴν ὑπεράσπισί της καὶ ἔπεσε ἡρωϊκᾶ στὴν Ἔξοδο τοῦ Μεσολογγίου.

Ο Κόμης Σαντόρε ντὶ Σανταρόζα (Santorre di Santa Rosa, 1783-1825), Ἴταλὸς στρατιωτικὸς, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς κατὰ τῆς Αὐστριακῆς κατοχῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Πεδεμοντίου, στὴν ὁποία ἔλαβε μέρος, κατέφυγε στὸ Λονδίνο. **Μ**ὲ ἰδιαίτερο ἐνθουσιασμὸ ἀποδέχθηκε τὴν πρόσκλησι νὰ συμμετάσχη στὸν ἀπελευθερωτικὸ ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων καὶ περὶ τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1824 ἔφθασε στὸ Ναύπλιο. **Α**ίγιο πρὶν τὴν Πτώσι τῆς Σφακτηρίας, στὶς 8 Μαΐου 1825 τραυματίσθηκε βαρεῖα καὶ ἀρνούμενος νὰ παραδοθῆ, φονεύθηκε ἀπὸ Αἰγύπτιο στρατιωτῆ.

Ο «Καπετὰν Γιώργης ὁ Ἀμερικᾶνος» ἢ «Ζερβῆς» ἢ «Ζέρβας» – τὸ πραγματικὸ του, ὅμως, ὄνομα ἦταν Τζῶρτζ Τζάρβις (George Jarvis, 1797-1828), υἱὸς ἀμερικανοῦ διπλωμάτη– ἦταν ἓνας ἀπὸ τοὺς ἀμερικανούς, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν στὴν Ἑλλάδα καὶ πολέμησαν δίπλα στοὺς Ἑλληνας. **Ε**φθασε στὴν Ἑλλάδα καὶ συγκεκριμένα στὴν Ὑδρα τὸ 1822. **Ο** Τζάρβις ἔμαθε νὰ μιλᾷ καὶ νὰ διαβάζη ἑλληνικᾶ καὶ κατατάχθηκε στὸ Ἑλληνικὸ ναυτικόν. **Ε**λαβε δὲ μέρος σὲ 13 ναυμαχίες καὶ πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις. **Υ**πῆρξε ἀκόμη ἐπιτελάρχης (συντονιστῆς) τοῦ Λόρδου Βύρωνος στὸ Μεσολόγγι μέχρι τὸν θάνατο τοῦ τελευταίου. **Γ**ιὰ τὸν Καπετὰν Γιώργη τὸν Ἀμερικᾶνο ἐλέχθη, ὅτι εἶχε ἰδεῖ περισσότερες μάχες καὶ εἶχε ὑποστῆ περισσότερες κακουχίες ἀπὸ κάθε ἄλλο ξένο ἐθελοντῆ τοῦ Ἀγῶνος καὶ μάλιστα εἶχε συχνὰ ἀρρωστήσει καὶ τραυματισθῆ. **Ο** Τζάρβις πέθανε ἀπὸ ἀσθένεια στὸ Ἄργος, στὶς 11 Αὐγούστου τοῦ 1828, σὲ ἡλικία 31 ἐτῶν.

Ας τελειώσουμε τὴν ἐλαχίστη αὐτὴν ἀντιπροσωπευτικὴ μας ἀναφορὰ μὲ τὴν μνήμη τῶν ἑκατὸν (100) Αἰτινῶν ἐθελοντῶν, οἱ ὁποῖοι ὅλοι ἀπέθανον κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ τους πρὸς τὴν Ἑλλάδα. **Η** πάμπτωχη Αἰτὴ διὰ τοῦ προέδρου της Ζαν Πιερ Μπουαγὲ εἶχε διακηρῦξει πρώτη, τὸν Ἰανουάριο 1822, τὸ δίκαιο τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. **Δ**ὲν εἶχε τί ἄλλο νὰ προσφέρῃ καὶ ἔστειλε στοὺς Ἑλληνας 45 τόνους καφὲ πρὸς πώλησι, γιὰ νὰ ἀγοραστοῦν καριοφύλια καὶ ἄλλα πολεμοφόδια.

Ἐκτὸς τῶν ἀτομικῶν πρωτοβουλιῶν, καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη ἐμφάνισι τοῦ κινήματος, δημιουργήθηκαν Ἐπιτροπὲς στὴν Γερμανία καὶ τὴν Ἑλβετία, ἀκριβῶς γιὰ νὰ βοηθήσουν ὅσους ἐπρόκειτο νὰ πολεμήσουν. **Λ**ίγο ἀργότερα σχηματίσθηκαν ἄλλες γιὰ νὰ βοηθήσουν τοὺς Ἕλληνες πρόσφυγες στὴν Εὐρώπη, καὶ στὴν συνέχεια ἄλλες ποὺ πρότειναν νὰ δράσουν γενικότερα «ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων».

Κυρίως ἡ «Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Παρισιοῦ», δηλαδή ἡ κεντρικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς «Φιλανθρωπικῆς Ἐταιρείας ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων», δημιουργήθηκε τὸ φθινόπωρο τοῦ 1824, προκειμένου νὰ ὑποστηρίξει τὴν ἔναρξι ἐνὸς νέου δανείου πρὸς ὄφελος τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῶν τριῶν ἐτῶν ἀσκήσεως –1825, 1826 καὶ 1827– γιὰ τὰ ὁποῖα διαθέτουμε καταλόγους μελῶν, συνολικὰ 523 ἄτομα ἐντάχθηκαν, 47 ἀνανέωσαν τὴν ιδιότητά τους καὶ τὰ τρία ἔτη.

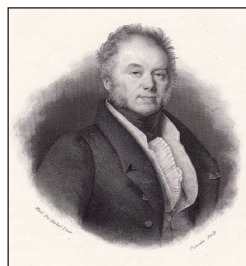
Ἡ Ἐπιτροπὴ συστάθηκε μὲ συνυποψηφιότητα καὶ εἶχε 25 μέλη. **Υ**πῆρχε ἔντονη ἀριστοκρατικὴ παρουσία: τέσσερις δούκες, ἄρκετοὶ κόμητες, ἕνας ὑποκόμης, ὁ Σατωμπριάν. **Ο** αὐτοκρατορικὸς στρατὸς ἐκπροσωπήθηκε ἀπὸ τρεῖς στρατηγούς, ἄλλοι δύο στρατάρχες προσχώρησαν στὴν Ἐταιρεία τὸ 1825. **Ἀ**ρκετοὶ ἐπιχειρηματίες καὶ βιομήχανοι, τραπεζῖτες ποὺ διαχειρίζονταν τὰ κεφάλαια τῆς Ἐταιρείας. **Δ**ύο κάτοικοι τῆς Γενεύης – ὁ Ἐϋνάρδος, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπίσης χρηματοδότης, καὶ ὁ βαρόνος Ἐρικ Μάγκ-

κνους ντὲ Σταέλ (Erik Magnus Staël von Holstein, 1786–1800)– καθὼς καὶ ὁ δούκας τοῦ Νταλμπέργκ (Dalberg Emmerich Joseph de Dalberg, 1773–1833), ὁ ὁποῖος ἦταν Γερμανός, προσέθεσαν μία κοσμοπολίτικη πινελιά. **Ἐ**κτὸς ἀπὸ τὸν Σατωμπριάν, ὁ κόσμος τῶν γραμμάτων περιελάμβανε τὸν τυπογράφου καὶ ἑλληνιστὴ Φερμέν-Ντιντὸ καὶ ἄλλους. **Π**ολλοὶ εἶχαν ἐμπειρία ἀπὸ φιλανθρωπικὴ δράσι. **Π**ερισσότεροι ἀπὸ τοὺς μισοὺς ἦσαν ἢ ὑπῆρξαν βουλευτές. **Τ**ρεῖς κατεῖχαν ὑπουργικὲς θέσεις (ἐξ αὐτῶν ὁ Σατωμπριάν, ὁ ὁποῖος μόλις εἶχε ἀποχωρήσει ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν).

Τὸ ἀξιοσημεῖωτο εἶναι, ὅτι οἱ ἐκπρόσωποι τῶν πλέον ἀντιθέτων πολιτικῶν ρευμάτων συναντιοῦνται ἐκεῖ, χωρὶς καμμία ἐμφανῆ τριβή: μαζί μὲ τὸν ὑπερβασιλικὸ Δούκα Φίτζ-Τζέιμς (Édouard de Fitz-James, 6e duc de Fitz-James 1776–1838), καὶ τὸν Σατωμπριάν, ὑπάρχει καὶ ἕνα ἰσχυρὸ ἀπόσπασμα κορυφαίων φιλελευθέρων...

Ἡ στρατηγικὴ τοῦ κινήματος

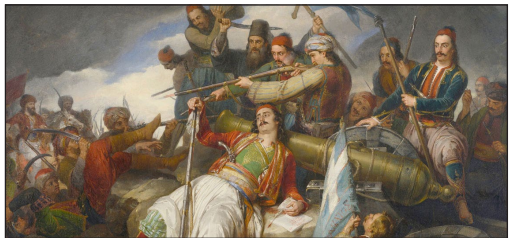
Πῶς ἦταν ὁμως δυνατὸ νὰ συνεργασθοῦν πρόσωπα μὲ τόσο διαφορετικὲς ἰδεολογίες; Ἐνας βασικὸς συντελεστὴς τοῦ θαυμαστοῦ αὐτοῦ φαινομένου ἦταν ἡ στρατηγικὴ τοῦ κινήματος.

Στὶς ὁδηγίες πού ἔδωσε στὸν στρατηγὸ Ἑρρίκο Ρὸς (Henri Roche), τὸν ἐκπρόσωπό της στὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Παρισίου ἔθεσε ὡς χρυσὸ κανόνα γιὰ τὴν δρᾶσι της τὴν οὐδετερότητα σὲ σχέσι μὲ τὶς ἑλληνικὲς πολιτικὲς συζητήσεις καὶ συγκρούσεις. **Ἡ** ἰσορροπία τῶν τάσεων ἐντὸς τῆς Ἐπιτροπῆς ἴσως ἐξηγεῖ τὴν ἐπιμονὴ σὲ αὐτό, ἀλλὰ ὁ ἴδιος κανόνας υἰοθετήθηκε ἀπὸ τὴν λιγότερο ἰδεολογικὰ ἀνομοιογενῆ Ἐπιτροπὴ τῆς Γενεύης. **Ἐ**πὶ πλέον, ὅσοι πῆγαν στὴν Ἑλλάδα δὲν προετράπησαν μόνον νὰ μὴν πάρουν θέσι μεταξὺ τῶν παρατάξεων, ἀλλὰ τοὺς ζητήθηκε νὰ ἐργασθοῦν γιὰ τὴν συμφιλίωσί τους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν μορφὴ διακυβερνήσεως, ὁ Σατωμπριάν, στὸ «Σημείωμα γιὰ τὴν Ἑλλάδα», ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχουν κερδίσει τὸ δικαίωμα νὰ ἀποφασίσουν οἱ ἴδιοι μὲ τὸν ἀγῶνά τους, διευκρινίζων ὡστόσο ὅτι πιθανώτατα θὰ ἐπιθυμοῦν μία συνταγματικὴ μοναρχία. **Αὐ**τὸ καθυσύχαζε ὅσους ἐπιθυμοῦσαν τὴν ἀνεξαρτησία τῶν Ἀνατολικῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ ἀνησυχοῦσαν γιὰ τὸ δημοκρατικὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖο εἶχε υἰοθετήσῃ ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ Ἐθνοσυνέλευσις. **Οἱ** διαμάχες τῶν φατριῶν καὶ τὰ καθεστωτικὰ προβλήματα περιεπλέκοντο ἀπὸ τὰ διεθνῆ ζητήματα, καθὼς ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων πλησίαζε.

Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1825, μετὰ τὴν αἰγυπτιακὴ εἰσβολὴ στὸν Μοριά, ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔκρινε τὴν κατάστασι πλέον ἀπελπιστικὴ καὶ ζήτησε βρετανικὴ προστασία. **Ὁ** στρατηγὸς Ρὸς διαμαρτυρήθηκε. **Αὐ**τὴ ἡ παραβίασις τοῦ κανόνος τῆς οὐδετερότητος προεκάλεσε ἔντονη συζήτησι στὴν Ἐπιτροπὴ τῶν Παρισίων – εὐτυχῶς, οἱ ἀκριβεῖς ὅροι δὲν ἦταν γνωστοί. **Ὁ** Roche ἀποκηρύχθηκε καὶ στὴν συνέχεια ἀνακλήθηκε.

Ἐπίσης, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1826, ὁ Ἐϋνάρδος, στὶς ὁδηγίες του πρὸς δύο νεαροὺς συμπατριῶτές του, οἱ ὁποῖοι ἀναχωροῦσαν γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπανέλαβε καὶ διευκρίνισε τὸν κανόνα: **«**Επιβειβαιῶσθε στὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ σὲ ὅλους τοὺς στρατιωτικοὺς ἡγέτες, ὅτι δὲν ἐπιθυμοῦμε νὰ παρέμβουμε μὲ κανένα τρό-

πο στην έσωτερική πολιτική τους, ότι ή Ελλάδα θα δώσει στον έαυτό της την κυβέρνησι την όποίαν θέλει, οί Έπιτροπές είναι και θέλουν να είναι μόνο οί φίλοι τής ανθρωπότητας, δεν είναι για κανένα κόμμα. **Γ**άλλοι, Άγγλοι, Ρώσοι ή Αύστριακοί, δεν έχει σημασία και όποιο και αν είναι τò έθνος ή τὰ μέσα, τὰ όποία θα βοηθήσουν την Ελλάδα να ανακτήσει την ανεξαρτησία της, αρκεί να είναι ελεύθερη και ασφαλής από την τουρκική σπάθη, αυτό είναι τò μόνο πού ζητούν οί Έπιτροπές».

Η παρέμβασις τής μιᾶς ή τής άλλης ευρωπαϊκῆς Δυνάμεως έφάνη έτσι, ως ένα πιθανό και αποδεκτό μέσο για την έπίτευξι αυτού τού μοναδικού στόχου: τής ανεξαρτησίας. **Υ**πήρξε μία σημαντική αλλαγή στον προσανατολισμό. **Α**ρχικά, πολλοί ήλπιζαν ότι ή Ελλάδα θα ανακτούσε την ανεξαρτησία της μόνη της: τόν Σεπτέμβριο τού 1823, σέ μία συνομιλία με τόν Έϋνάρδο, ό ίδιος ό Καποδίστριας εξέφρασε την ίκανοποίησί του για τò γεγονός, ότι οί Έλληνες δεν είχαν έπωφεληθῆ από την προστασία μιᾶς Δυνάμεως – τής Ρωσίας, πιθανώς – ή όποία θα μπορούσε, όπως είπε, να τούς κάνει «περισσότερο ευτυχισμένους», αλλά δεν θα τούς έδινε την ευκαιρία να αναπτύξουν τόν «χαρακτήρα» τους. **Α**ντιθέτως, ό Σατωμπριάν, και πάλι στο «Σημείωμα για την Ελλάδα», επιδιώκει μόνο να έπιτύχη μία διπλωματική παρέμβασι, ή όποία, κατά την γνώμη του, θα ήταν αρκετή για να επιβάλει την ανεξαρτησία.

Ετσι εμφανίζονται δύο ανταγωνιστικοί ή διαδοχικοί όρισμοί τού στόχου τού κινήματος: λίγες εβδομάδες πριν από την Ναυμαχία τού Ναβαρίνου, ή Έπιτροπή τής Γενεύης καθώρισε αυτόν τόν καταμερισμό των καθηκόντων σέ έγκύκλιο:

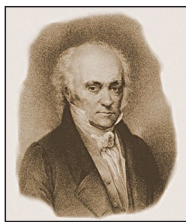
«**Τ**ò έργο των Δυνάμεων», αναφέρει, «είναι να σώσουν την Ελλάδα ως πολιτικό σώμα, ως χριστιανικό σώμα. **Τ**ò δικό μας έργο είναι να σώσουμε άτομα, τὰ όποία στερούνται τὰ πάντα και μόλις και μετά βίας σώζονται από

έσχάτη πείνας με την καθημερινή βοήθεια τής φιλανθρωπίας. **Τ**ò έργο των Δυνάμεων προετοιμάζει την Ελλάδα για ένα ευτυχισμένο μέλλον: τò δικό μας έργο πρέπει να είναι να διατηρήσουμε μέχρι την ειρήνη αυτόν τόν αδύναμο πληθυσμό, ό όποιος καταπιέζεται από όλες τις δυστυχίες τής ζωής».

Η κινητοποίησης, ώστόσο, όπως σημειώσαμε, υπεχώρησε γρήγορα, μόλις ή δράσις των Δυνάμεων έγινε συγκεκριμένη.

Πώς μπορούμε να βοηθήσουμε τους Έλληνες;

Ποιός ήταν, πρακτικά, ο τρόπος με τον οποίο στήριζαν οί Έπιτροπές τὸν Ἀγῶνα; **Πῶς** ἐβοήθησαν τοὺς Ἑλληνας;

Charles Philibert de Lasteyrie du Sail-lant (1759-1849).

Σὲ ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς τὸν Ἐϋνάρδο, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1825, ὁ Δούκας τοῦ Νταλμπέργκ θυμᾶται «τὴν πρώτη μας συνάντησι ὅταν ὁ καλὸς Λαστερὶ καὶ ὁ Ντιντὸ ζήτησαν βιβλία γιὰ νὰ βοηθήσουν τὸν ἑλληνικὸ ἀγῶνα», ἐνῶ ὁ ἴδιος ἤθελε «νὰ στείλουμε πάνω ἀπ' ὅλα ὄπλα καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ συμφιλιώσουμε τοὺς ταραχώδεις καὶ φατριασμένους ἡγέτες».

Αἶγο ἐνωρίτερα, στὸ Μεσολόγγι, στὰ τέλη τοῦ 1823, κατέφθασαν στὴν Ἑλλάδα τὰ σταλμένα ἀπὸ τὸ Λονδίνο μηχανήματα γιὰ τὸ τυπογραφεῖο. **Ο** συνταγματάρχης Λέστερ Στάνχοπ (Leicester Fitz Gerald Charles Stanhope, 1784-1862) ἀνέλαβε τὴν διανομὴ τους στὶς σημαντικότερες πόλεις τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος. **Ἔ**στησε τὸ «τυπογραφικὸ» του στρατηγεῖο στὸ Μεσολόγγι, ὅπου ἐγκατέστησε δύο τυπογραφεῖα. **Δ**ύο ἄλλα ἔστειλε στὴν Ἀθήνα καὶ στὸ Ναύπλιο.

Ἐπειδὴ ἐκείνη τὴν περίοδο ἀρχίζαν οἱ ἐριδες καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ τῶν ἀρχηγῶν τῆς ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὁ Λόρδος Βύρων εὗρισκε πολὺ πρῶιμη καὶ ἐπιβλαβὴ γιὰ τὶς τρέχουσες περιστάσεις τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ ἀνεξαρτήτου Τύπου, τὸν ὁποῖον ὠνειρεύετο ὁ Στάνχοπ. **Ἐ**φοβεῖτο, ὅτι οἱ δημοσιεύσεις τῶν ἐφημερίδων θὰ μετεῖχαν τῶν ἐρίδων καὶ ἀντὶ τῆς ποθουμένης ἐνώσεως καὶ συμφιλιώσεως, θὰ ἀνεζωπύρωναν τὰ πάθη καὶ οἱ συγκρούσεις.

Οἱ Ἑλληνας – ἔλεγε – ἄς ἐνωθοῦν τώρα διὰ νὰ διώξουν τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὴν χώραν των καὶ νὰ ἀνακτήσουν ὀριστικῶς τὴν ἐλευθερίαν των καὶ κατόπιν ἔχουν καιρὸν διὰ νὰ ριφθοῦν εἰς τὰς πολιτικὰς διαμάχας καὶ τὴν δημοσιογραφικὴν πάλην». **Π**αρ' ὅλες τὶς ἀντιρρήσεις, ὁ Στάνχοπ ἐπέμενε στὴν ἴδρυσί τῆς δημοσιογραφίας... **Ο** Ἰταλὸς κόμης Γκάμπα, ὁ ὁποῖος εἶχε ἀκολουθήσει τὸν Βύρωνα, ἀφηγεῖται χαρακτηριστικὰ στὰ «Ἀπομνημονεύματά» του, ὅτι τὸν ἄκουσε νὰ λέη μετὰ τὴν συνηθισμένη του φιλοσοφημένη ἡρεμία: «...περίεργο πρᾶγμα, ἐγὼ ἄνθρωπος τῆς πέννας εἰς ὅλην μου τὴν ζωὴν, ἀγωνίζομαι νὰ ἐλευθερώσω τοὺς Ἑλληνας μετὰ τὸ ξίφος. **Ο** συνταγματάρχης Στάνχοπ, ἄνθρωπος τοῦ ξίφους, ἐννοεῖ νὰ παλαίση ἐδῶ μετὰ τὴν πένναν...».

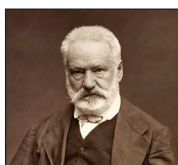

Τελικά την 1η Ιανουαρίου 1824 ἐξεδόθησαν εἰς τὸ Μεσολόγγι τὰ «Ἑλληνικὰ Χρονικά». Τὴν διεύθυνσί τους ἀνέλαβε ὁ φιλέλληνας Ἰωάννης Ἰακωβος Μάγερ (Jean Jacques Mayer, 1798-1826), Ἑλβετὸς ἰατρὸς ἐκ Ζυρίχης, ἐνθουσιώδης λάτρης τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, κατελθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀποφασισμένους καὶ αὐτὸς νὰ θυσιάσῃ καὶ τὴν ζωὴν του χάριν τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας.

Ἐγινε Ὁρθόδοξος καὶ νυμφεύθηκε Ἑλληνίδα. Κατὰ τὴν Ἐξοδο τοῦ Μεσολογγίου ὁ ἴδιος, ἡ γυναίκα του καὶ τὰ δύο παιδιά τους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν στὴν φάλαγγα μετὰ τὰ γυναικόπαιδα, σκοτώθηκαν.

Στὴν πραγματικότητα, ὁ Φιλελληνισμὸς δὲν ἔκανε ποτὲ μία πραγματικὴ ἐπιλογή μεταξύ αὐτῶν τῶν δύο τρόπων παρεμβάσεως, οἱ ὁποῖοι στόχευαν καὶ οἱ δύο στὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία, ὁ ἓνας περισσότερο πολιτικοστρατιωτικὸς, ὁ ἄλλος περισσότερο φιλανθρωπικὸς. Καὶ αὐτὸ πιθανὸν ἦταν ἕνα ἀπὸ τὰ δυνατὰ του σημεῖα.

Ὡστόσο, ἡ πρώτη κίνησις, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθῆ, εἶναι αὐτὴ ποὺ θυμίζει ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ (Victor Marie Vicomte Hugo, 1802-1885) στὸ ποίημά του «Ἐνθουσιασμός»: «Στὴν Ἑλλάδα! Στὴν Ἑλλάδα! Ἀντίο σὲ ὅλους σας! Πρέπει νὰ φύγουμε» – καὶ νὰ φύγουμε

γιὰ νὰ πολεμήσουμε... Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν τῶν ἐθελοντῶν μαχητῶν ἦταν πάντως ἀρκετὰ περιορισμένους: πιθανῶς μόνις χίλιοι (συγκριτικὰ, τὰ μέλη τῶν διεθνῶν ταξιαρχιῶν κατὰ τὴν διάρκειά τῶν τριῶν ἐτῶν τοῦ ἰσπανικοῦ πολέμου ὑπολογίζονται σὲ 32.000). Στους καταλόγους ἐπιβιάσεως, τοὺς ὁποίους συγκέντρωσε ἡ ἀστυνομία στὴν Μασσαλία, ὑπῆρχαν πολλοὶ Γερμανοὶ (περίπου 280) καὶ Γάλλοι (περίπου 220), περίπου ἐξήντα Ἴταλοὶ, περίπου πενήντα Ἑλβετοί, περίπου εἴκοσι Ἀμερικανοὶ καὶ μικρότερες ὁμάδες Πολωνῶν, Δανῶν, Ἰσπανῶν καὶ Σουηδῶν. Περίπου ἑκατὸ Ἀγγλοὶ ἦρθαν στὴν Ἑλλάδα μετὰ ἄλλα μέσα. Σχεδὸν 300 ἦταν στρατιωτικοὶ ἢ πρῶην στρατιωτικοὶ ὄλων τῶν βαθμίδων – ὑπῆρχαν ἐπίσης ἀρκετοὶ φοιτητὲς καὶ ἀκόμη περισσότεροι ἐμπορικὸι ὑπάλληλοι ἢ τεχνίτες (ιδίως Γερμανοὶ). Οἱ περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἦταν νέοι ἢ καὶ πολὺ νέοι: ἀπὸ τοὺς 581, τῶν ὁποίων ἡ ἡλικία εἶναι γνωστὴ, 163 εἶναι μεταξύ 30 καὶ 56 ἐτῶν. Οἱ ὑπόλοιποι 418 ἦταν κάτω τῶν 30 ἐτῶν κατὰ τὴν στιγμή τῆς ἀναχωρήσεώς τους, 10 ἦταν μεταξύ 14 καὶ 17 ἐτῶν, καὶ 61 μεταξύ 18 καὶ 20 ἐτῶν...

Οί διαμονές, οί όποίες ήταν πολὺ ἀπογοητευτικές γιά πολλοὺς ἀπὸ αὐτοὺς, ήταν συχνὰ σύντομες –λίγους μῆνες. **Ο**ί περισσότεροι ἀπὸ αὐτοὺς ἐπαναπατρίσθησαν ἀπὸ τὶς προξενικές ἀρχές τῆς Σμύρνης ἢ τῆς Μήλου καὶ ἐπέστρεψαν μὲ πολεμικά πλοία.

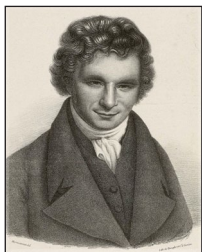
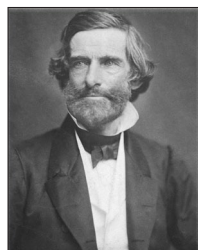
Μὲ τὶς Ἐπιτροπές, ἡ στρατιωτικὴ συμβολὴ τοῦ Φιλελληνισμοῦ ἀπέκτησε μία περισσότερο ἐπαγγελματικὴ διάσταση. Ἀπέβλεπε πρωτίστως στὴν ὑποστήριξη τῆς ὀργανώσεως μιᾶς στρατιωτικῆς Δυνάμεως εὐρωπαϊκοῦ τύπου, τὴν ὁποία εἶχε ἤδη ἀναλάβει ὁ συνταγματάρχης Φαβιέρος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἀντιρρήσεις ὠρισμένων ἄλλων, οἱ ὁποῖοι θεωροῦσαν ὅτι ὁ ἀνταρτοπόλεμος, ὁ ὁποῖος διεξάγεται ἀπὸ τοὺς Κλέφτες ήταν πλέον σύμφωνος μὲ τὸν ἐλληνικὸ χαρακτήρα καὶ ἐπομένως πλέον ἀποτελεσματικός. Ὑπὸ τὸν ἔλεγχο τοῦ κορσικοῦ στρατηγοῦ Σεμπασιάνι, προσελήφθησαν ἔμπειροι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ γιὰ νὰ ἐπιβλέπουν αὐτὸν τὸν τακτικὸ στρατό, καθὼς καὶ χειριστὲς ὄπλων. **Τ**έσσερις ἀποστολές ἀνεχώρησαν ἀπὸ τὴν Μασσαλία –τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1825, τὸν Ἰανουάριο, τὸν Μάρτιο καὶ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1826. **Μ**ετέφεραν ἐπὶ πλέον τουφέκια, πυρομαχικά, ἐξοπλισμὸ πυροβολικοῦ, στολές καὶ ὑποδήματα.

Ἡ ἀποστολὴ ἑνὸς στρατιωτικοῦ ἡγέτου μὲ κύρος ἀπασχολοῦσε διαρκῶς τὴν Ἐπιτροπὴ, ἡ ὁποία ἀφιέρωσε μεγάλα μέσα καὶ πολλὴ ἐνέργεια γιὰ νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἀναχώρησι τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Τόμας Κόχραν (Thomas Cochrane, 1775-1860), ὁ ὁποῖος μόλις εἶχε διακριθῆ στὴν ὑπηρεσία τῶν ἐπαναστατῶν τῆς Λατινικῆς Ἀμερικῆς καὶ ὁ ὁποῖος ἐφθασε στὴν Ἑλλάδα τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1827.

Ἐνας 30χρονος Γάλλος ἱατρός, ὁ Ἐτιέν-Μαρὲν Μπαγι (Étienne-Marin Bailly, 1796-1837) συνώδευσε τὴν πρώτη ἀποστολὴ τὸν Ἰούλιο τοῦ 1825. **Ἡ** ἀποστολὴ τοῦ ήταν νὰ «διευθύνῃ τὸ φαρμακεῖο καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὴν ὑπηρεσία ὑγείας» –ὁ Δούκας τῆς Ὁρλεάνης εἶχε χρηματοδοτήσῃ ἐπὶ τούτῳ τὴν ἐπιχείρησι. **Μ**ὲ τὴν βοήθεια τοῦ ἀνεψιοῦ του, ἄσκησε τόσο τὴν στρατιωτικὴ ὅσο καὶ τὴν πολιτικὴ ἱατρικὴ κατὰ τὴν διάρκεια μιᾶς μακρᾶς παραμονῆς –μέχρι τὸ 1828 ἢ τὸ 1829. **Τ**ούλάχιστον δύο ἄλλοι ἱατροὶ εἶχαν προηγηθῆ: τὸ 1823, ὁ Ἄγγλος Ἰούλιος Μίλλινγκεν (Julius Michael Millingen, 1800-1878), ὁ ὁποῖος εἶχε σταλῆ ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ τοῦ Λονδίνου, καὶ στὶς ἀρχές τοῦ 1825, ὁ Ἀμερικανὸς ναυτικός, χειρουργός, καὶ μέγας Φιλέλλην

Σαμουήλ Χάου (Samuel Howe, 1801-1876). Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1826, ὁ Ἐϋνάρδος ἔστειλε ἕναν ἰατρὸ ἀπὸ τὴν Γενεύη, τὸν Λουὶ Ἄντρε Γκοσέ (Louis-André Gosse 1791-1873), ὁ ὁποῖος παρέμεινε στὴν Ἑλλάδα μέχρι τὸ 1829.

Ταυτόχρονα, ὁ Eynard διώρισε τὸν ἴδιο ἰατρὸ Γκοσέ, τὸν Μπαγὶ καὶ τὸν Βαυαρὸ συνταγματάρχη Κάρολο Γουλιέλμο φὸν Χάϊντεκ (Karl Wilhelm Freiherr von Heideck, 1788-1861) γιὰ νὰ συστήσουν, μαζί με τοὺς Ἑλληνες ναυάρχους Μιαούλη καὶ Τομπάζη, δύο Ἐπιτροπές – ἢ μία στὸ Ναύπλιο καὶ ἡ ἄλλη στὸ νησί

τῆς Ὑδρας– ὑπεύθυνες γιὰ τὴν διαχείρισι καὶ τὴν διανομὴ τῶν τροφίμων, τὰ ὁποῖα εἶχαν σταλῆ στὴν Ἑλλάδα τόσο στὸ στρατιωτικὸ ὅσο καὶ στὸ πολιτικὸ προσωπικό.

Στόχος ἦταν νὰ διασφαλισθῆ ἡ δίκαιη κατανομὴ καὶ νὰ ἀποφευχθῆ ἡ ὑπεξαίρεσις. **Αὐτὲς** οἱ ἀποστολὲς τροφίμων ἦσαν ἀναγκαῖες, ἰδίως λόγῳ τῶν συστηματικῶν καταστροφῶν τῶν στρατευμάτων τοῦ Ἰμπραήμ

Πασᾶ στὸν Μορέα. **Ὁργανώνοντο** τακτικὰ ἀπὸ ἕνα δίκτυο πρακτόρων, τὸ ὁποῖο ὁ Ἐϋνάρδος εἶχε δημιουργήσει στὸ Λιβόρνο, τὴν Ἀγκώνα καὶ τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1826, γιὰ νὰ προσπαθῆσιν νὰ προμηθεύσῃ τὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι.

Ὅπως οἱ περισσότεροι σύγχρονοι πόλεμοι, ὁ Ἀγὼν γιὰ τὴν Ἐλευθερία προεκάλεσε τοπικὲς μετακινήσεις πληθυσμῶν στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα, ὧν διεφύγαν ἀπὸ τὶς σφαγὲς καὶ τὶς λεηλασίες, οἱ ὁποῖες συνώδευαν τὴν προέλασι τῶν τουρκικῶν καὶ αἰγυπτιακῶν στρατῶν. **Ἀλλὰ** κυρίως στὶς περιοχὲς ποὺ παρέμειναν ὑπὸ τουρκικὸ ἔλεγχο, στὴν Κωνσταντινούπολι καὶ τὴν Μικρὰ Ἀσία, ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ἐξετέθη στὴν βία στὰ πρῶτα στάδια τοῦ πολέμου. **Μετὰ** τὶς σφαγὲς, οἱ ὁποῖες σημάδευαν τὴν ἀνακατάληψι τοῦ νησιοῦ τῆς Χίου ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1822 καὶ προεκάλεσαν φρίκη στὴν εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη (23.000 ἄνθρωποι ἐσφαγιάσθησαν), οἱ ἐπιζῶντες κατέφυγαν στὸ νησί τῶν Ψαρῶν. **Τὸ** Νησί αὐτὸ ἔζησε τὸν Ἰούνιο τοῦ 1824 τὸν ἴδιον ἐφιάλτη καὶ 15.000 κάτοικοι ἐσφαγιάσθησαν.

Ἑλληνες πρόσφυγες ἀνεφέρθησαν ἐπίσης στὰ διάφορα λιμάνια τῆς Μεσογείου, ἰδίως στὴν Μασσαλία, ἀλλὰ καὶ στὴν Ὁδησσό, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ὁποῖους διεφύγαν ἀπὸ τὴν καταστολὴ

της ἐξεγέρσεως στὴν Μολδαβία καὶ τὴν Βλαχία μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας τοῦ Ὑψηλάντου. Ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ τοὺς Ἑλληνες τῆς Ἐταιρείας Χριστιανικῆς Ἠθικῆς, ἡ ὁποία εἶχε συγκεκριμένο στόχο νὰ βοηθήσῃ τοὺς πρόσφυγες, ὡς καὶ ἄλλες Ἐπι-

τροπές, βοηθοῦσε τοὺς πρόσφυγες νὰ ἐπιστρέψουν στὴν Ἑλλάδα.

Ἐπίσης ἐγίνε γνωστό, ὅτι σὲ πολλὲς μάχες, ὅσοι διέφευγαν ἀπὸ τὴν σφαγὴ μετεφέροντο γιὰ νὰ πωληθοῦν ὡς σκλάβοι, τὶς περισσότερες φορὲς γυναῖκες καὶ παιδιὰ. Ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη ἐξωργίσθηκε, εἰδικὰ σὲ δύο περιπτώσεις, αὐτὲς τῆς σφαγῆς τῆς Χίου, καὶ τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου: κατὰ τὴν διάρκεια μιᾶς συζητήσεως στὴν Βουλὴ τῶν Ἀντιπροσώπων τὸν Μάρτιο τοῦ 1826, ὁ Σατωμπριὰν ἐξεφώνησε μία ἠχηρὴ ὁμιλία καὶ ψήφισε μία τροπολογία, ἡ ὁποία προέβλεπε τὴν ποινικὴ δίωξι κάθε Γάλλου ναυτικοῦ συμμετασχόντος μὲ ὅποιονδήποτε τρόπο στὴν μεταφορὰ καὶ τὸ ἐμπόριο τῶν σκλάβων αὐτῶν. Τὸ ἐπιχείρημά του ὑπεγράμμιζε τὸ παράδοξο τῆς ἀνοχῆς τοῦ λευκοῦ δουλεμπορίου, ὅταν τὸ μαῦρο δουλεμπόριο εἶχε μόλις ἀπαγορευθῆ. Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπιτροπὴ τοῦ Παρισιοῦ, ἀπὸ τὴν πλευρὰ της, ἀφιερώνει σημαντικὰ ποσὰ γιὰ τὴν ἐπαναγορὰ τῶν Ἑλλήνων δούλων (9.600 φράγκα τὸ 1828, δηλαδὴ σχεδὸν τὸ 20% τῶν ἐξόδων ἐκείνης τῆς χρονιάς).

Μία ἀπὸ τὶς κύριες μέριμνες τῶν Ἐπιτροπῶν ἦταν νὰ διακονήσῃ καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος. Ἐνα μόνιμο κεφάλαιο τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παρισιοῦ ἀφιερώθηκε στὴν πληρωμὴ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν νέων Ἑλλήνων. Ἡ ἰδέα ἐμφανίσθηκε στὶς πρῶτες μάλιστα συνεδριάσεις τῆς Ἐπιτροπῆς. Τότε προεβλέπετο νὰ γίνῃ μία προσφορὰ στοὺς κυριωτέρους Ἑλληνες στρατιωτικοὺς ἡγέτες γιὰ τὰ παιδιά τους, μὲ σκοπὸ, σύμφωνα μὲ τὴν μαρτυρία τοῦ Ἐυνάρδου, «νὰ ἀφυπνίσῃ τὸ θάρρος καὶ τὸν ζῆλο τῶν Ἑλλήνων, δείχνοντας τὸν βαθμὸ στὸν ὁποῖο τιμᾶται καὶ ἐκτιμᾶται ἡ ἀφοσίωσις τῶν ἐπιφανῶν ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, ἡ δὲ Ἐπιτροπὴ ἐλπίζει ὅτι, κερδίζουσα τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἑλλήνων ἡγετῶν, θὰ ἔχῃ μία θετικὴ ἠθικὴ ἐπιρροὴ ἐπ' αὐτούς». Ὄταν δημιουργήθηκε, ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Γενεύης ἔθεσε τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν νέων Ἑλλήνων στὴν κορυφὴ τῆς λίστας τῶν στόχων της, μὲ ἓνα ἐλαφρῶς διαφορετικὸ νόημα – ἤθελε νὰ τοὺς δώσῃ «μία ἐκπαίδευσιν, ἡ ὁποία θὰ τοὺς ἔκανε χρήσιμους γιὰ τὴν χώρα τους στὸ μέλλον». Τὸ 1824, οἱ Ἄγγλοι Φιλέλληνες Ἐδουάρδος Μπλακιερ (Ed-

ward Blaquiere, 1779-1832) και Φράνκ Άμπνεϋ Χέϊστινγκς (Frank Abney Hastings, 1794-1828) είχαν ήδη φέρει είκοσι περίπου νέους Έλληνες στο Λονδίνο για εκπαίδευσι. Στο Παρίσι ἐστάλη ο υἱὸς τοῦ Κωνσταντίνου Κανάρη, Θεμιστοκλῆς, μαζί με ἄλλα δώδεκα παιδιά.

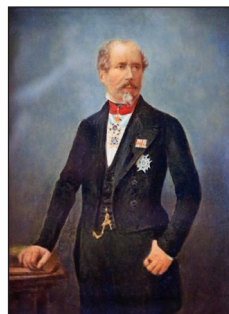
Ὁ Ἐλβετὸς παιδαγωγὸς Ἐμμανουήλ ντὲ Φίλιμπεργκ (Philipp Emanuel von Fellenberg, 1771-1884), τὸ 1827, ἐζήτησε ἀπὸ τὸν Γκοσὲ νὰ ἐπιλέξῃ ἕξι νέους Ἕλληνες γιὰ ἓνα πείραμα προτύπου ἐκπαιδύσεως στὸ σχολικὸ κτῆμα τοῦ στὸ Hofwyl, διότι ἐπίστευε ὅτι «ἡ σωτηρία τῆς Ἑλλάδας μπορεῖ

νὰ ἐξασφαλισθῇ μόνο μετὰ τὴν προετοιμασία μιᾶς ἐθνικῆς ἐκπαιδύσεως ἱκανῆς νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἠθικὴ τῆς ... πρέπει νὰ προσπαθήσουμε νὰ ξεπληρώσουμε τὸ χρέος, τὸ ὁποῖο μᾶς ἐπέβαλε ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, μετὰ τὸ νὰ παρέχουμε στὴν σύγχρονη Ἑλλάδα τὰ πλέον οὐσιώδη στοιχεῖα μιᾶς πλήρους ἠθικῆς ἀποκαταστάσεως, καὶ ἐμπλουτισμένης μετὰ ὅ,τι ἔχει νὰ προσφέρῃ ἡ πρόοδος τῆς ἐπιστήμης καὶ τῶν τεχνῶν μας».

Στὴν Λωζάνη καὶ τὴν Βασιλεία, οἱ Ἐπιτροπὲς ἔχουν θέσει ὡς ἀποκλειστικὸ στόχο τὴν ἐκπαίδευσι τῶν νέων Ἑλλήνων. Αὐτὴ ἡ παιδαγωγικὴ ἀνησυχία, ἡ ὁποία συνάδει μετὰ τὶς θέσεις τοῦ Κοραΐ, ἐντοπίζεται ἐπίσης στὰ ἄρθρα, τὰ ὁποῖα τὸ περιοδικὸ «La Revue Encyclopédique» ἀφιέρωσε στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ 1828, ὁ Ζάν-Φρανσουά-Μαξιμ Ρεμπῶ (Jean-François-Maxime Raybaud, 1795-1894), ἓνας νεαρὸς Γάλλος ἀξιωματικὸς, ὁ ὁποῖος εἶχε πολεμήσει στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια καὶ εἶχε λάβει μέρος σὲ δύο ἀπὸ τὶς ἀποστολές, τὶς ὁποῖες εἶχε ὀργανώσει ἡ Ἐπιτροπὴ τοῦ Παρισίου, ἐγκατέστησε τυπογραφικὴ μηχανὴ στὴν Πάτρα καὶ ἐξέδωσε τὴν γαλλόφωνη «Le Courrier d'Orient» (Ὁ ταχυδρόμος τῆς Ἀνατολῆς), ἐφημερίδα ἐβδομαδιαία, πολιτικὴ, ἐμπορικὴ καὶ λογοτεχνικὴ, μία ἀπὸ τὶς πρῶτες τῆς Πάτρας.

Τὸ ἴδιο φιλανθρωπικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν οἰκοδόμησι – μετὰ τὶς δύο σημασίες τῆς λέξεως – μιᾶς νέας Ἑλλάδος, ἐνέπνευσε τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1828 τὴν δημιουργία στὸ Παρίσι μιᾶς «Ἑλληνικῆς Ἐταιρείας γιὰ τὴν διάδοσι γνώσεων χρησίμων στὴν Ἑλλάδα», στὴν ὁποία συμμετεῖχαν ἄρκετὰ μέλη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς

τοῦ Παρισιοῦ καὶ πολλὰς προσωπικότητες ἀπὸ τὸν καλλιτεχνικό, λογοτεχνικό καὶ ἀκαδημαϊκό κόσμον.

Τὰ μέσα δράσεως

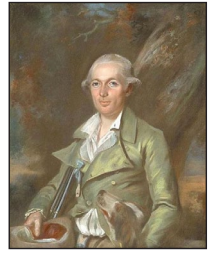
Αὐτὴ ἡ πολὺπλευρὴ δραστηριότητα ἀπαιτοῦσε οἰκονομικὰ μέσα – χρήματα – καὶ πνευματικὰ μέσα – πληροφορίες. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ χρήματα, ὁ τύπος τῆς συνδρομῆς, ὁ ὁποῖος εἶχε ἐγκαινιασθῆ ἀπὸ φιλανθρώπους ὀλίγα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασι, χρησιμοποιήθηκε εὐρέως. Ἦταν μία συνήθης πρακτικὴ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, καὶ χρησιμοποιήθηκε γιὰ μία μεγάλη ποικιλία ζητημάτων. Οἱ συνδρομὲς γιὰ τοὺς Ἕλληνας ξεκίνησαν τοὺς πρώτους μῆνες τῆς ἐξέγερσεως καὶ ἀρχικὰ ἔγιναν γιὰ συγκεκριμένους σκοποὺς: γιὰ νὰ βοηθηθοῦν οἱ νέοι Ἕλληνας φοιτητὲς στὴν Γαλλία, οἱ ὁποῖοι στερήθηκαν τοὺς πόρους τους, λόγῳ τοῦ πολέμου, γιὰ νὰ βοηθηθοῦν οἱ νέοι Γερμανοί, οἱ ὁποῖοι ἔφευγαν γιὰ νὰ πολεμήσουν στὴν Ἑλλάδα καὶ γιὰ νὰ βοηθηθοῦν οἱ πρόσφυγες νὰ ἐπιστρέψουν στὴν πατρίδα τους.

Μὲ τὴν ἐμφάνισι τῶν μεγάλων Ἐπιτροπῶν, οἱ συνδρομὲς ἔγιναν μόνιμες καὶ ἀποσκοποῦσαν πλέον στὴν βοήθεια τῶν Ἑλλήνων, μὲ ὅποια μορφή ἐθεωρεῖτο χρήσιμη. Ὡστόσο, ὠρισμένοι μεγάλοι δωρητὲς ἦσαν ἀκόμη σὲ θέσι νὰ δεσμεύουν τὶς δωρεές τους γιὰ συγκεκριμένους σκοποὺς, ὅπως ὁ Δούκας τῆς Ὁρλεάνης, γιὰ τὸ φαρμακεῖο τοῦ ἱατροῦ Μπαγί. Οἱ Ἐπιτροπές, οἱ ὁποῖες συχνὰ ἀπετελοῦντο ἀπὸ τοὺς πρώτους καὶ κύριους δωρητὲς, συστάθηκαν πρωτίστως γιὰ νὰ διασφαλίσουν τὴν ὀρθὴ χρῆσι τῶν κεφαλαίων καὶ δημοσίευαν τακτικὰ τοὺς λογαριασμοὺς τους. Οἱ συνδρομὲς δημιούργησαν δύο ἄλλους τύπους δημοσιεύσεων: τὶς προσκλήσεις γιὰ συνδρομὲς καὶ τοὺς καταλόγους συνδρομητῶν. Τὰ πρώτα ἀποτελοῦν λογοτεχνικοῦ εἴδους: ὁ Τσαρλς ντὲ Ρεμουζάτ (Charles de Remusat, 1797-1875) καὶ ὁ Ζαν Τσαρλς Λεονάρντ ντὲ Σισμοντὶ (Jean Charles Léonard de Sismondi, 1773-1842) τὰ ἔγραψαν, καὶ ὁ Σατωμπριὰν παρουσίασε τὸ ἔργο του «Σημεῖωμα γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ὡς μία ἀπλῆ ἐκκλησιὴ γιὰ συνδρομὲς, μὲ μία κάποια ψευδῆ, λένε, ταπεῖνωσι...

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς καταλόγους συνδρομητῶν, ὑπογραμμίσθηκε ὅτι σηματοδοτοῦν μία ρῆξι μὲ τὴν διακριτικότητα, τὴν ὁποία ἀπαιτεῖ ἡ χριστιανικὴ φιλανθρωπία. Σημαντικὲς δωρεές – ἐνίοτε ἀνώνυμες – ὕψους 1.000 φράγκων καὶ ἄνω εὐρίσκονται δίπλα σὲ πολὺ ταπεινὲς (1 φράγκο, 5 φράγκα) – προέρχον-

ται από όλη την χώρα – οι περισσότερες είναι άτομικές, αλλά ώρισμένα ποσά συγκεντρώνονται μέσω κύκλων ή εταιρειών – ιδίως στην Έλβετία – ακόμη και μασονικών στοών (ό Μέγας Μάγιστρος της Μεγάλης Άνατολής της Γαλλίας, ό Δούκας Κλαύδιος ντε Σουζέλ [Claude de Choiseul, 1760-1838], είναι μέλος της Έπιτροπής του Παρισιού).

Η Έπιτροπή του Παρισιού, ή όποία συνεκέντρωσε επίσης τὰ ποσά, τὰ όποία εισεπράττοντο από ώρισμένες ξένες Έπιτροπές (στην Γερμανία, τις Κάτω Χώρες και την Σουηδία), άνεκοίνωσε έσοδα από τὸ 1825 μέχρι τὸ 1829. **Ο**ι μεγαλύτερες εισπράξεις έγιναν κατά τὸ μεγάλο έτος, τὸ 1826 – περισσότερα από τὰ δύο τρίτα τῶν έσόδων 1825-1829.

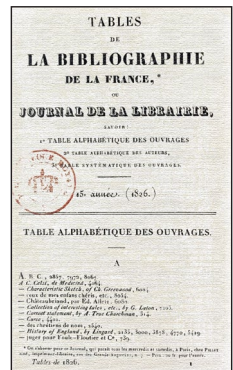
Ο Έυνάρδος, ό όποίος ήταν ένας από τούς πλέον σταθερούς και γενναιόδωρους δωρητές, έγκαινίασε ένα σύστημα έβδομαδιαίας συνδρομής τὸ 1827, όταν τὰ έσοδα άρχισαν νὰ μειώνονται, με την έλπιδα νὰ διευρύνη την βási τῶν δωρητῶν σύμφωνα με μία άλλη τεχνική τῶν φιλανθρωπικῶν κύκλων, αὐτήν της λαϊκής αποταμιεύσεως. **Χ**ρησιμοποιήθηκαν και άλλες μέθοδοι: ή συλλογή τῶν Κυριῶν της Καλής Κοινωνίας του Παρισιού και της Λυῶν προεκάλεσε μεγάλη έντύπωση – ώργανώθηκαν λαχειοφόρες άγορές με δωρεές έργων παριζιάνων ή γενεβιανῶν καλλιτεχνῶν, βιβλίων ή πλέον άπροσδοκίτων άντικειμένων, όπως οι σποροτρύπες(!), τις όποιες έδώρισε ό

παιδαγωγός και άγρονόμος Έμμανουήλ ντε Φίλινμπέργκ. **Η** δεσποινίς Ζορζέ (Mademoiselle George par Jules Champagne, 1787-1867), ή πλέον διάσημη ήθοποιός της έποχής, με διεθνή φήμη και άποδοχή, έδωσε παραστάσεις ύπέρ τῶν Έλλήνων στην Λύων και στην Γκρενόμπλ. **Η** μεγάλη συναυλία του Βόζχολ, στην όποίαν ήδη άναφερθήκαμε, άπέφερε 18.750

φράγκα. **Τ**έλος, πολλά έργα – και γκραβούρες – διεφημιζόντο στον Τύπο ή σε καταλόγους όπως την «Bibliographie de la France» με την άναφορά: «πωλούνται προς όφελος τῶν Έλλήνων».

Προκειμένου όμως νὰ αξιοποιήσουν με τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο τὰ χρήματα, τὰ όποία συγκεντρώνονταν και για νὰ άνταποκριθοῦν στις άνάγκες τῶν Έλλήνων, οι Έπιτροπές χρειάζονταν επίσης πληροφορίες – πρᾶγμα τὸ όποιο παρυσίαζε ώρισμένες δυσκολίες. **Ο**ι συνθήκες τῶν

μεταφορῶν σὲ μία χώρα σὲ πόλεμο ἐπέφεραν τότε μία ἐξαιρετικὴ βραδύτητα στὴν κυκλοφορία τῶν εἰδήσεων, ἡ ὁποία δημιουργοῦσε μὲ τὴν σειρά της ἓνα μεγάλο κενὸ μεταξὺ τῆς δράσεως τῶν Φιλελλήνων καὶ τῶν γεγονότων, στὰ ὁποία ἀναφέρονταν: π.χ. ἡ συναυλία στὸ Βόξχολ, ἀφιερωμένη ἰδιαίτερος στὸν ἠρωϊσμὸ τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ Μεσολογγίου, πραγματοποιήθηκε στὶς 28 Ἀπριλίου τοῦ 1826, ἐνῶ ἡ πόλις εἶχε ἤδη πέσει στὶς 22 τοῦ μηνός, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο δὲν ἔγινε γνωστὸ στὴν Γαλλία πρὶν ἀπὸ τὶς 14 Μαΐου. Τὸ πρῶτο παγκοσμίως πρακτορεῖο πληροφοριῶν, τὸ πρακτορεῖο Χάβας (Havas), δημιουργήθηκε μόλις τὸ 1832. **Ἔως** τότε οἱ ἐφημερίδες ἀρκοῦνταν στὸ νὰ ἀναπαράγουν τὰ ἄρθρα συναδέλφων τους, οἱ ὁποῖοι ἦταν γεωγραφικὰ πλησιέστεροι στὸ γεγονός, ἀλλ' ὄχι πάντοτε ἀντικειμενικοί, –ὅπως ἡ ἐφημερίδα «Le Spectateur oriental», ἡ ὁποία ἐκδιδόταν στὴν Σμύρνη, κοντὰ στοὺς ἐμπόρους τοῦ Λεβάντε ἦταν πολὺ ἐχθρική πρὸς τὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεση, ἡ ὠρισμένες γερμανικὲς ἐφημερίδες ὅπως ἡ «La Gazette d'Augsbourg» (*Ἡ ἐφημερίδα τοῦ Ἄουσμπουργκ*) – ἡ νὰ δημοσιεύουν τὴν ἀλληλογραφία μεμονωμένων ἀτόμων, ἡ ὁποία συλλεγόταν μὲ κάπως τυχαῖο τρόπο καὶ χωρὶς καμμία περαιτέρω ἐπαλήθευσι.

Γι' αὐτὸ, ἡ πρώτη μέριμνα τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Παρισιοῦ ὅταν συνεστήθη ἦταν νὰ στείλῃ τὸν στρατηγὸν Roche, ὁ ὁποῖος ἦταν ἐπιφορτισμένος πάνω ἀπ' ὅλα μὲ τὴν συλλογὴ πληροφοριῶν γιὰ νὰ καθοδηγῇ τὴν δρᾶσι τῆς Ἐπιτροπῆς.

Γι' αὐτὸ ἐπίσης, τὸ σημαντικὸ βάρος, τὸ ὁποῖο ἀπέκτησε πολὺ γρήγορα ὁ Ἐϋνάρδος στὸ φιλελληνικὸ κίνημα ὠφείλετο σὲ μεγάλο βαθμὸ στὴν ἱκανότητά του νὰ συγκεντρῶνῃ καὶ νὰ μεταδίδῃ εἰδήσεις: εἶχε πολὺ στενοὺς δεσμοὺς μὲ τὸν κόμη Καποδίστρια καὶ μὲ τὸν Μητροπολίτη Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτιο (Μυτιλήνη, 1765–1828), ὁ ὁποῖος εἶχε καταφύγει στὴν Πίζα. Χρησιμοποίησε ἐπίσης τοὺς Ἰόνιους ἢ Ἰταλοὺς πράκτορες, οἱ ὁποῖοι ὠργάνωναν γιὰ λογαριασμό του τὴν ἀγορά, τὴν μεταφορὰ καὶ τὴν διανομὴ τῶν προμηθειῶν ἀρωγῆς στὴν Ἑλλάδα. **Ἡ** ἀφθονὴ ἀλληλογραφία του εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ἀφιερωμένη στὸ νὰ μεταφέρῃ σὲ ἄλλους ὅσα τοῦ ἔλεγαν. **Καὶ** ἔγινε μία ἀπὸ τὶς κύριες πηγές πληροφορήσεως σχετικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα γιὰ τὸν παρισινὸ τύπο καὶ αὐτὸν τῆς Γενεύης.

‘Ο λόγος τοῦ Φιλελληνισμοῦ

‘**Ενας** τρόπος πολὺ σημαντικὸς νὰ στηριχθῆ τὸ *ἑλληνικὸ ζήτημα* ἦταν ἡ δημοσιοποίησίς του σὲ ὅσο δυνατὸν μεγαλύτερο κοινό, ὥστε ἡ φωνὴ τῆς κοινῆς γνώμης νὰ ἀσκήσει στὶς κυβερνήσεις. **Με** ποιά μέσα ἐκφράσθηκαν οἱ Φιλέλληνες; **Ποιά** ἦσαν τὰ ἐπιχειρήματά τους γιὰ νὰ συγκλονίσουν μία ὁλόκληρη Εὐρώπη, τὴν Ρωσία, τὴν Ἀμερική;

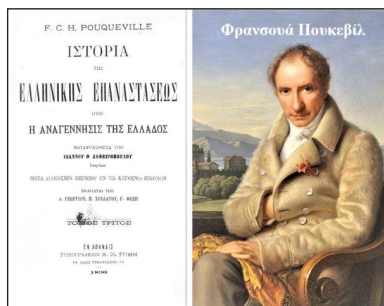
‘**Ο** Τύπος τότε δὲν παρεῖχε πολλὰς πληροφορίες, ἰδίως γιὰ τὸ τι συνέβαινε σὲ ἄλλες χῶρες, ἀλλὰ ἦταν πρωτίστως ἕνας τύπος γνώμης, ὁ ὁποῖος, στὴν Γαλλία τοῦλάχιστον καὶ στὴν Ἀγγλία, ἀπελάμβανε ἕναν πρωτοφανῆ βαθμὸ ἐλευθερίας καὶ προκαλοῦσε μεγάλο ἐνδιαφέρον. **Σὲ** μεγάλο βαθμὸ μὲσῶ αὐτοῦ διαμορφώθηκε καὶ διαδόθηκε ὁ *φιλελληνικὸς λόγος*. **Τὸ** φθινόπωρο τοῦ 1821, ἡ πρώτη – καὶ σημαντικότερη – συζήτησις γιὰ τὸ *ἑλληνικὸ ζήτημα* στὴν Γαλλία ἔφερε τὸν βασιλικὸ Ἀχιλλέα ντὲ Ζουφρουὰ (Achille François Éléonore, marquis de Jouffroy d’Abbans, 1785-1859), ὁ ὁποῖος κατεδίκασε τὴν ἐξέγερσι στὸ ὄνομα τῆς *ἀρχῆς τῆς νομιμότητος* (ἡ ὁποία εἶχε κηρυχθῆ στὸ Συνέδριο τῆς Βιέννης), ἀντιμέτωπο μὲ τὸν ὄχι λιγότερο βασιλικὸ Λουῖ ντὲ Μπονάλντ (Louis de Bonald, 1754-

1840), ὁ ὁποῖος σὲ ἄλλη ἐφημερίδα, ἐδικαιολόγησε τὸν ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων, ἀρνούμενος ὅτι ἡ *ἀρχὴ τῆς νομιμότητος* θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἐφαρμοσθῆ στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ ἐκτὸς τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης.

‘**Ομοῖως** πολλὰς ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ ὑποστήριζαν συνεχῶς τὴν ὑπόθεσι.

‘**Επίσης** τὰ φυλλάδια καὶ τὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα διέφυγαν τῆς λογοκρισίας, ἐξέδωσαν πολυάριθμα πολιτικὰ δοκίμια γιὰ τὴν *ἑλληνικὴ ὑπόθεσι*: **Χρονικά**, ἀπομνημονεύματα καὶ τόμοι γιὰ τὴν Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος. **Τὸ** μνημειῶδες «Voyage dans la Grèce» (*Ταξίδιον εἰς Ἑλλάδα*), τοῦ Φρανσουὰ Πουκεβίλ (François Charles Hugues Laurent Pouqueville, 1770-1838), σὲ πέντε τόμους, τὸ ὁποῖο ἐκδόθηκε τὸ 1820-1822, ἀποτελεῖ ἀθηντία, ὅπως καὶ οἱ «Mémoires sur la Grèce» (*Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα*) τοῦ Μαξιμ Ρεμπώ,

τὰ «Mémoires du colonel Voutier sur la guerre actuelle des Grecs» (*Απομνημονεύματα τοῦ συνταγματάρχη Βουτιέ γιὰ τὸν σημερινὸ πόλεμο τῶν Ἑλλήνων*) καὶ οἱ «Lettres sur la Grèce» (*Ἐπιστολὲς γιὰ τὴν Ἑλλάδα*) τοῦ ἀξιωματικοῦ Ὀλιβιέ Βουτιέ (Olivier Voutier, 1796-1877), ὁ ὁποῖος καὶ ἀνεκάλυψε τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου τὸ 1820, ἢ «Résumé

de l'histoire des Grecs modernes» (*Ἱστορία τῶν Νεοελλήνων*) τὸ 1825 τοῦ Ἀρμὰν Καρελ (Armand Carrel, 1800-1836), μελλοντικοῦ ἡγέτου τῶν δημοκρατικῶν, καὶ ἄλλα πολλὰ.

Ἡ κοινοβουλευτικὴ εὐγλωττία ἐπίσης, στὴν ὁποία

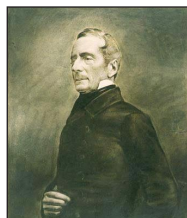

ἡ κοινὴ γνώμη ἦταν πολὺ προσεκτικὴ, ἐπικαλέσθηκε τὴν ὑπόθεσι τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ οἱ συζητήσεις στὰ σαλόνια τῶν διανοουμένων, στὰ ὁποῖα ἔπαιζαν μεγάλο ρόλο καὶ ἀρκετὲς γυναικεῖες μορφές, ὅπως π.χ. ἡ Ζερμαῖν ντὲ Σταέλ (Anne-Louise-Germaine Necker, baronne de Staël-Holstein, Madame de Staël, 1766-1817).

Ἀλλὰ ἡ πλέον χαρακτηριστικὴ μορφή, μὲ τὴν ὁποία ἐκφράσθηκε ὁ φιλελληνικὸς ἐνθουσιασμὸς ἦταν ἡ ποίησις. **Ἡ** ποίησις τῶν περιστάσεων ἦταν συνήθης πρακτικὴ ἐκείνῃ τὴν ἐποχῇ...

Οἱ μεγάλοι ποιητὲς ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, ἢ ὁ Ἄλφονς ντὲ Λαμαρτίν (Alphonse Marie Louis de Prat de Lamartine, 1790-1869), ὁ Μπαίρον ἢ ὁ Πέρσου Μπὺς Σέλλεϋ (Percy Bysshe Shelley, 1792-1822),

οἱ μοντέρνοι ποιητὲς ὁ Καζιμίρ Ντελαβίν (Casimir Jean François Delavigne, 1793-1843) μὲ τὶς «Messéniennes» τοῦ ἢ ὁ Πιέρ-Ζαν ντὲ Μπερανζέ (Pierre-Jean de Béranger, 1780-1857) ἀφιέρωσαν τὸ ταλέντο τους σὲ αὐτήν, ὅπως καὶ ἄλλοι,

πλέον ἄγνωστοι στιχοῦργοι. **Ἦ**ταν μέρος τῆς ζωῆς τόσο τῆς ἐπαρχίας ὅσο καὶ τῶν πρωτευουσῶν.

Ἰδιαίτερη θέσι πρέπει νὰ δοθῇ ἐδῶ στὴν «Chants populaires de la Grèce moderne» (*Συλλογὴ Δημοτικῶν Τραγουδιῶν τῆς Σύγχρονης Ἑλλάδας*) τοῦ Κλόντ Σαρλ Φοριέλ, ἢ ὁποία ἐκδόθηκε σὲ δύο τόμους τὸ 1824, μὲ μεγάλη ἀπήχησι. **Αὐ**τὸς ὁ πρωτοπόρος τῆς συγκριτικῆς ἱστορίας τῆς λογοτεχνίας ἐγκαινίασε ἓνα εἶδος, αὐτὸ τῆς συλλογῆς λαϊκῆς ποιήσεως ἐθνικοῦ χαρακτῆρος. **Τ**ὰ τραγού-

δια, τὰ ὁποῖα συνέλεξε ἀπὸ Ἑλληνες κατοίκους τῆς Γαλλίας, τῆς Βενετίας καὶ τῆς Τεργέστης παρουσιάζονται στὸ ἑλληνικὸ κείμενο μὲ παράλληλη μετάφρασι, ἐνῶ προηγείται ἓνα ἐπεξηγηματικὸ «ἐπιχείρημα»: ἓνας μακρὺς «προκαταρκτικὸς λόγος» δίνει ἓνα εἶδος ἐθνογραφικῆς εἰκόνας τῆς σύγχρονης Ἑλλάδος. **Ε**πιμένει ιδιαίτερα στὴν μορφή τοῦ «κλέφτη», τὴν ὁποῖα θὰ κἀνη δημοφιλῆ, ὡς καὶ στὰ παραδοσιακὰ ἔθιμα.

Ο Γερμανὸς ποιητὴς καὶ μεγάλος φιλέλληνας Βίλχελμ Μύλλερ (Johann Ludwig Wilhelm Müller, 1794-1827), ὁ ὁποῖος εἶχε ἐκδώσει τὴν Συλλογὴ ποιημάτων «Lieder der Griechen» (*Τραγῳδία τῶν Ἑλλήνων*) τὸ 1821, μετέφρασε στὰ γερμανικὰ τὸ ἔργο τοῦ Φοριέλ.

Τέλος, ὁ πολλαπλασιασμὸς τῶν εἰκόνων συμβάλλει μὲ τὸν τρόπο του στὴν κινητοποίησι τῆς κοινῆς γνώμης. **Η** νεοκλασικὴ ἢ ρομαντικὴ ζωγραφικὴ ἀξιοποίησε ἓνα θέμα πλούσιο σὲ ἐξωτικά χρώματα, δραματικὲς σκηνές ἢ παθητικὲς ἐκφράσεις: ὁ Ντελακρουά, φυσικὰ, ἀλλὰ καὶ ὁ Τεοντόρ Ζερικῶ (Jean-Louis-Théodore Géricault, 1791-1824), τοῦ ὁποῖου ὁ θάνατος τὸν ἐμπόδισε νὰ ὀλοκληρώσῃ τὸν ἑλληνικὸ του πίνακα, ὁ Ἄρὺ Σέφερ καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ἑλληνες ἐξόριστοι σὲ ἓναν βράχο, παρακολουθοῦν τὴν χαμένη πατρίδα τους. Ἄρὺ Σέφερ.

Η χαρακτηριστικὴ ἐπίσης ἔκανε δημοφιλῆ ὀρισμένα μοτίβα τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἀγῶνος.

Καὶ οἱ εἰκόνες τῆς καθημερινῆς ζωῆς φέρνουν τὴν παρουσία τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως: ἐτικέτες προϊόντων, ὅπως τὸ «σαποῦνι τῶν Ἑλλήνων» ἢ τὸ «ποτὸ τῶν γενναίων Ἑλλήνων»..., μῖα σειρὰ πιάτων μὲ φιλελληνικὰ θέματα ἀπὸ τὸ ἐργοστάσιο πορσελάνης τοῦ Μοντερώ (Montereau), μῖα πολὺ μεγάλη πανοραμικὴ ταπετσαρία

ἀπὸ τὴν ἐταιρεία Ζουπὲρ (Zuber), κ.ἄ. **Ε**χουν καταγραφῆ περίπου 150 διαφορετικοὶ τύποι χάλκινων ρολογιῶν μὲ θέμα τὴν ἐπανάστασι τοῦ 1821 καὶ τὸν ἑλληνικὸ ἀγῶνα. **Κ**ατασκευάσθηκαν πολλὰ εἶδη πορσελάνης, ἐπιτραπέζια σκευὴ μὲ ποικίλες ἀπεικονίσεις, διακοσμητικὰ ἀγγεῖα καὶ ἀγαλματίδια, κουτιὰ ἀποθηκεύσεως, ἐπιτραπέζια παιχνίδια καὶ

κάρτες, καθώς και βεντάλιες με φιλελληνικά θέματα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦσαν οἱ φιλελληνίδες κυρίες.

Τὰ θέματα τοῦ φιλελληνικοῦ λόγου

᾽Οσον ἀφορᾷ τὸ περιεχόμενο τοῦ φιλελληνικοῦ λόγου καὶ τὸ τὶ ὑποδηλώνει σχετικὰ μὲ τὰ αἷτια τῆς κινητοποιήσεως καὶ τὸ νόημα αὐτοῦ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, διακρίνονται τέσσαρα κύρια θέματα:

α) Τὴν ἀλληλεπίδρασι μεταξὺ τῆς ἐχθρότητος πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ τῆς συμπαθείας γιὰ τὴν Ἑλλάδα, **β)** τὴν σύγκρισι μεταξὺ τῆς εἰκόνας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ τῆς συγχρόνου πραγματικότητος, **γ)** τὴν ἰσορροπία μεταξὺ τῆς συμπόνιας γιὰ τὸν πόνο τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ θαυμασμοῦ γιὰ τὸν ἥρωϊσμό τους, **δ)** τὴν ἔντασι μεταξὺ προσηλώσεως στὸν ἀγῶνα καὶ ἀποστασιοποιήσεως ἀπὸ τὰ πρόσωπα.

1) ᾽Οσον ἀφορᾷ τὴν ἐχθρότητα πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ὁ Ἑλβετὸς φιλέλληνας Ἐϋνάρδος, τὸ 1821-1822, καθὼς σημειώνει τὶς συχνῆς συνομιλίαις του μὲ τὸν Ρῶσο πρέσβυ, Πόζο ντὶ Μπόργκο (Count Carlo Andrea Pozzo di Borgo, 1764-1842), ὅπου καὶ οἱ δύο εἰκάζουν τὶς πιθανότητες ἐνὸς πολέμου μεταξὺ Ρωσίας καὶ Τουρκίας, ὁ Ἑλβετὸς φιλέλληνας Ἐϋνάρδος διαπιστώνει στὸν συνομιλητὴ του, περισσότερο ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία γιὰ τὴν ἑλληνικὴ ἀνεξαρτησία, γιὰ τὴν ὁποία δὲν μιλάει σχεδὸν καθόλου, τὴν ἐπιθυμία γιὰ τὴν καταστροφή τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἣ τοῦλάχιστον τὴν ἐκδίωξι τῆς ἀπὸ τὴν Εὐρώπη καὶ τὴν συμβολικὴ ἀνακατάληψι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. **Οἱ** Ἕλληνες εἶχαν τὸ πλεονέκτημα νὰ ἀντιμετωπίσουν ἕναν ἐχθρὸ, τὸν ὁποῖον ἡ εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη, ὅπως ἐλέχθη, «λάτρευε νὰ μισῇ», ὡς κακοποιό. **Ἡ** εἰκόνα τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας, ἣ ὁποία ταυτίζεται λίγο πολὺ μὲ τὸ Ἰσλάμ, εἶχε γίνῃ πολὺ ἀρνητικὴ ἀπὸ τότε ποὺ ὁ Μακιαβέλι (Machiavelli) καὶ ὁ Μοντεσκιέ (Montesquieu) τὴν ἔκαναν πρότυπο ἀνατολίτικου δεσποτισμοῦ. **Ἡ** Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία ἦταν δυνατὸν νὰ καταδικασθῇ γιὰ τὴν σκληρότητα μιᾶς δεσποτικῆς ἐξουσίας, γιὰ τὸν φανατισμὸ τῆς ἢ γιὰ τὶς ἀνικανότητες ἐνὸς ἀρχαϊκοῦ καθεστώτος, καὶ αὐτὸ στὸ ὄνομα τῆς ἠθικῆς καὶ τῆς θρησκείας, καθὼς καὶ στὸ ὄνομα τῆς προόδου καὶ τῆς ἱστορίας.

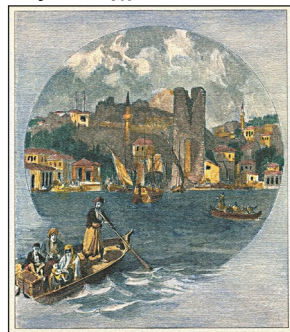

Σὲ ἕνα ἄρθρο του στὴν «Revue Encyclopédique», ὁ Φιλέλληνας Ἑλβετὸς ἱστορικὸς καὶ οἰκονομολόγος Σισμοντὶ ἔδωσε μίαν πολὺν ζοφερὰ περιγραφὴ τῶν ὀθωμανικῶν θεσμῶν: ἕνα διεφθαρμένο σύστη-

μα δικαιοσύνης, ή ἀπληστία καὶ ή δωροδοκία τῶν πασάδων, ή ἴδια ή ἐξάρτησις τῶν Τούρκων ἀπὸ ἐκείνους ποὺ σκόπευαν νὰ κυριαρχήσουν, εἴτε ἐπρόκειτο γιὰ γενίτσαρους εἴτε γιὰ εὐγενεῖς φαναριῶτες. Ὁ Λουϊ ντὲ Μπονάλντ, πολιτικὸς καὶ φιλόσοφος, ἀπὸ τὴν πλευρά του, στὴν συζήτησί του μὲ τὸν Ἀχιλλέα ντὲ Ζουφρούα, λόγιό μηχανικό, ἀνέπτυξε τὸ θέμα τῆς κατακτήσεως –πολὺ δημοφιλὲς ἐκείνη τὴν ἐποχὴ στὴν ἱστορία καὶ τὴν πολιτικὴ φιλοσοφία– γιὰ νὰ ἀρνηθῆ ὅποιαδήποτε νομιμοποίησι τῆς τουρκικῆς παρουσίας στὴν Εὐρώπη. Ἐπεσήμανε, ὅτι ή εἰκόνα τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι στρατοπέδευαν στὰ Βαλκάνια, ὑπεγράμμιζε τὴν ἀπουσία αὐτῆς τῆς ἐκπολιτιστικῆς ἀφομοιώσεως, στὴν ὁποία ἐβλεπε τὴν μόνη πιθανὴ ἐκ τῶν ὑστέρων δικαιολόγησι τῆς κατακτήσεως.

Σὲ αὐτὴ τὴν περίοδο τῆς χριστιανικῆς ἀναγεννήσεως στὴν Δυτικὴ Εὐρώπη, ἦταν δύσκολο νὰ ὑποστηρίξη κανεὶς τοὺς Τούρκους, στοὺς ὁποίους συχνὰ ἀναφέρονταν ὡς «ἐχθροὺς τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος».

Γιὰ τὸν λόγο αὐτό, ή σιωπὴ τῶν ἀρχῶν τῆς λεγομένης Καθολικῆς Ἐκκλησίας στὸ διάστημα αὐτὸ εἶναι ἐξ ἴσου ἐκπληκτικὴ καὶ σκανδαλώδης. Ὁ Γάλλος διπλωμάτης, πολιτικὸς καὶ ἱστορικὸς Μπινιὸν διερωτᾶται, μήπως γιὰ τὶς χριστιανικὲς Δυνάμεις τῆς Δύσεως (καὶ ἀναφέρεται ἐμμέσως βεβαίως στὴν στάσι τοῦ ἰδίου τοῦ Βατικανοῦ), ἰσχύει ἐκεῖνο

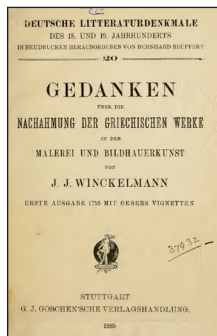
τοῦ Πετράρχη (1304-1374), τὸ 1354, ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβαν τὴν Καλλιόπολι καὶ οἱ Ἕλληνες ζήτησαν βοήθεια ἀπὸ τὴν Δύσι. Ὁ Πετράρχης συνέστησε στὴν Δύσι νὰ ἀρνηθῆ τὴν βοήθεια. Τὸ ἐπιχείρημά του ἦταν τὸ ἐξῆς: «Οἱ Τοῦρκοι εἶναι βέβαια ἐχθροί. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες εἶναι αἰρετικοὶ καὶ γι' αὐτὸ χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς. Ἐπομένως εἶναι προτιμώτερον νὰ κατέχουν ἐκεῖνα τὰ ἐδάφη οἱ Τοῦρκοι, παρὰ νὰ τὰ ἐλευθερώσωμεν διὰ τοὺς Ἕλληνας...».

Σὲ ἀντίθεσι μὲ τὴν στάσι αὐτὴ τοῦ Βατικανοῦ, παρατηρεῖται μία ἔντονη κινητοποίησις τῶν προτεσταντικῶν κοινοτήτων τῆς Ἑλβετίας καὶ τῆς Ἀγγλίας.

Ὁ ἴδιος ὁ Μέτερνιχ δὲν ἐτόλμησε ποτὲ νὰ σχεδιάσῃ νὰ ἐπέμβῃ ἐνεργὰ ὑπὲρ τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων –ἔπρεπε νὰ ἀρκεῖται στὸ νὰ ἐλπίζῃ διακριτικά, ὅτι οἱ Τοῦρκοι, καὶ στὴν συνέχεια οἱ Αἰγύπτιοι, θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς ἐξουδετερώσουν. Ἐδῶ ή Ἱερὰ Συμμαχία ἔφτασε σὲ ἓνα ὄριο. Ἐπειδὴ εἶχε νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἓναν ἐχθρό, ὁ ὁποῖος δὲν ἦταν συμμέτοχος τοῦ εὐρωπαϊ-

ϊκού καὶ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις ἀπέφυγε τὴν γρήγορη συντριβὴ (ἀπὸ τὶς μεγάλες Δυνάμεις), ὅπως συνέβη μὲ τὴν ἰταλικὴ καὶ τὴν ἰσπανικὴ ἐπανάστασι.

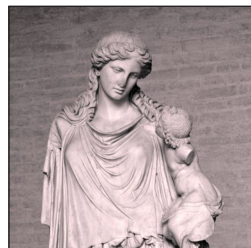
Ἄκόμη καλύτερα, ἂν καὶ πολὺ παράδοξα, ἐκμεταλλεύθηκε τὴν εἰκόνα τῆς Σταυροφορίας πρὸς ὄφελός της. Συμβολικά, ὠρισμένοι ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς φοιτητές, οἱ ὁποῖοι πέρασαν ἀπὸ τὸ Στρασβοῦργο στὸν δρόμο τους πρὸς τὴν Ἑλλάδα τὸ θέρος τοῦ 1821, ἔφεραν ἕναν μικρὸ κόκκινο σταυρὸ ἀπὸ τσόχα...

2) Βεβαίως, ὁ εὐρωπαϊκὸς ἐνθουσιασμὸς δὲν θὰ ἦταν τόσο ἐνθερμος, ἂν ἐπρόκειτο γιὰ τοὺς Σέρβους ἢ τοὺς Βουλγάρους ἢ γιὰ ὅποιονδήποτε ἄλλο λαὸ ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες. Ἐδῶ νὰ ὑπενθυμίσουμε τὸν κεντρικὸ ρόλο τῆς ἀναφορᾶς στὴν κλασικὴ – καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἑλληνικὴ – ἀρχαίότητα στὸν εὐρωπαϊκὸ πολιτισμὸ. Θὰ παραμείνη τὸ κύριο θεμέλιο τῆς διδασκαλίας, ἡ ὁποία παραδίδεται στὰ σχολεῖα τῆς δευτεροβάθμιας ἐκπαίδευστος γιὰ πολὺ καιρὸ ἀκόμη. Ἐπὶ πλέον, εὐρισκόμεθα στὸ τέλος μιᾶς περιόδου ἐπανενεργοποιήσεως τοῦ ἀρχαίου μοντέλου, ὅπως μαρτυροῦν τὰ γραπτὰ τοῦ θεολόγου καὶ ἐπιφανοῦς ἀρχαιολόγου Γιόχαν Γιόαχιμ Βίνκελμαν (Johann Joachim Winckelmann, 1717-1768). Στὸ ἔργο του «Gedanken über die Nachahmung der griechischen Werke in der Malerei und Bildhauerkunst» (Σκέψεις γιὰ τὴν

μίμησι τῶν ἑλληνικῶν ἔργων στὴν ζωγραφικὴ καὶ τὴν γλυπτικὴ, 1755), ἐξέφραζε τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴν ἀνωτερότητα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης καὶ προέτρεπε τοὺς καλλιτέχνες νὰ διδαχθοῦν ἀπὸ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν μιμηθοῦν. Παροιμιώδης ἔμεινε ἡ φράσις του γιὰ τὴν «εὐγενικὴ ἀπλότητα καὶ τὸ ἤρεμο μεγαλεῖο» τῶν ἔργων τέχνης τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Γενικὰ ὅλη ἡ κίνησις τοῦ νεο-κλασικισμοῦ, οἱ ἀρχαιολογικὲς ἀνακαλύψεσις – συχνὰ θαυματικὲς (ἡ Ἀφροδίτη τῆς Μήλου ἀνακαλύφθηκε μόλις τὸ 1820), ἡ ποίησις τοῦ Ἀντρέ Σενιὲ (André Marie de Chénier, 1762-1794), ἡ νεοκλασικὴ ζωγραφικὴ καὶ γλυπτικὴ κ.ἄ– συνέβησαν στὴν ἔξαρσι τοῦ Φιλελληνισμοῦ.

Ἰδιαίτερα τὶς πρῶτες ἡμέρες τῆς Ἐπαναστάσεως, τὰ κείμενα ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων – ὅπως ἡ Ἐκκλησις, τὴν ὁποῖαν ἔγραψε ὁ Φερμέν-Ντιντὸ τὸ φθινόπωρο τοῦ 1821 γιὰ μίαν ἀπὸ τὶς πρῶτες

συνδρομές, ως και οί συχνές όμιλίες του για τις ύπηρεσίες, οί όποιες προσέφεραν οί Έλληνες στόν πολιτισμό—άνεπτυξαν συνήθως τὸ θέμα τοῦ χρέους, τὸ όποίο ή Εὐρώπη θα έπρεπε νά πληρώσει στην Έλλάδα, τήν μητέρα τοῦ πολιτισμοῦ. **Τ**ὸ πάθος για τήν ἀρχαία Έλλάδα ήταν ίσως ἀκόμη μεγαλύτερο στην Άγγλία και

ιδιαίτερα στην Γερμανία, όπου ή ιδέα τής όμοιότητας τής χώρας τους με τήν ἀρχαία Έλλάδα στοιχείωνε έργα, όπως αὐτὰ τοῦ λυρικοῦ ποιητοῦ Φίντριχ Χαίλντερλιν (Johann Christian Friedrich Hölderlin, 1770-1843) και τοῦ γλωσσολόγου Βίλχελμ φὸν Χούμπολτ (Friedrich Wilhelm Christian Karl Ferdinand von Humboldt, 1767-1835).

Ο θεατρικὸς συγγραφεὺς, ποιητὴς και ἱστορικὸς Σίλλερ, ως φίλος τῶν Ἑλλήνων και τής Ἑλλάδος, ἀφιέρωσε πολλὰ έργα του στην Ἑλληνική Ἀρχαιότητα, όπως και ὁ παγκοσμίου ἀναστήματος ποιητὴς, μυθιστοριογράφος, δραματουργὸς και θεωρητικὸς τής Τέχνης Γκαίτε (Γιόχαν Βόλφγκανγκ φὸν Γκαίτε, Johann Wolfgang von Goethe, 1749-1832), τοῦ όποίου ἔχουν μείνει γνωστά, μεταξύ ἄλλων, τὰ ἐξῆς ἀποφθέγματα:

«Απ' ὄλους τοὺς λαοὺς, οί Έλληνες ὠνειρεύθηκαν τὸ όνειρο τής ζωῆς με τὸν πλέον ὁμορφο τρόπο».

«Ο,τι εἶναι ὁ νοῦς και ή καρδιά για τὸν ἄνθρωπο, εἶναι και ή Ἑλλάδα για τήν οἰκουμένη».

«Μελετᾶτε τὸν Σαίξπηρ, μελετᾶτε τὸν Μολιέρο, ἀλλὰ πρὸ πάντων μελετᾶτε τοὺς Έλληνες και πάντα τοὺς Έλληνες».

Ο δὲ Βασιλεὺς τής Βαυαρίας Λουδοβίκος Α', ὁ πατέρας τοῦ Όθωνος, ήταν λάτρης τής ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, και στην λατρεία αὐτὴ τὸ Μόναχο ὀφείλει τήν θεαματικὴ Γλυπτοθήκη και ἄλλα μνημεῖα στὸ Μόναχο και στην Βαυαρία, ή δὲ σύγχρονη Ἑλλάδα, σημαντικὲς ἐπιδοτήσεις, στρατιωτικὲς ἐνισχύσεις και... τριάντα χρόνια βαυαρικῆς μοναρχίας.

Επίσης, ὁ Άγγλος ποιητὴς, βασικὸς ἐκπρόσωπος τοῦ ρομαντισμοῦ, Σέλεϋ ἔγραφε στην εἰσαγωγή τοῦ λυρικοῦ του δράματος «Ἑλλὰς» (1822): **«Ε**ἴμαστε ὄλοι Έλληνες». **Τ**ήν φράσι αὐτή, ή όποία ἔχει μείνει ἱστορική, τήν αἰτιολογεῖ ὁ ἴδιος ἀμέσως: **«Ο**ί νόμοι μας, ή λογοτεχνία μας, ή θρησκεία μας, οί τέχνες μας, ἔχουν ὄλα τις ρίζες τους στην Ἑλλάδα. **Α**ν δὲν ήταν ή Ἑλλάδα, ή Ρώμη—δι-

δάσκαλος, κατακτητής, ἢ καὶ μητρόπολις τῶν προγόνων μας— δὲν θὰ ἔφερνε καμμία φώτισι μονάχα μὲ τὰ ὄπλα της, καὶ ἴσως νὰ εἶμεθα ἀκόμη βάρβαροι καὶ εἰδωλολάτρες».

Ῥωμαὸς ὁ Φωριεὺς —παρὰ τὸ ὅτι ἦταν εἰδικὸς στὴν ὀμηρικὴ ποίησι— στὸν «προκαταρκτικὸ λόγος» τῆς «Συλλογῆς» τοῦ ἐκφράζει τὴν λύπη του, γιὰ τὸ ὅτι οἱ ταξιδιωτὲς «ἀποφασισμένοι ἐκ τῶν προτέρων νὰ παραληροῦν γιὰ τὰ πλέον ἀμφίβολα ἀπομεινάρια τῆς Ἑλλάδος τῶν πρὸ δύο ἢ τριῶν χιλιάδων χρόνων», ὀμιλοῦν «μόνο ἐν τάχει» γιὰ «τὰ ἐπτὰ ἢ ὀκτὼ ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, ἀναμφίβολα ἀπομεινάρια, ζωντανὰ ἀπομεινάρια, τοῦ ἀρχαίου λαοῦ αὐτῆς τῆς εἰδωλοποιημένης χώρας».

Ἡ Ἑλλάδα εἶχε τὸ πρόσθετο πλεονέκτημα —στὰ μάτια τῆς εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης— νὰ ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀπευθύνεται σὲ νεοκλασικὲς εὐαισθησίες (συνηθισμένες στοὺς φιλελεύθερους κύκλους), ἀλλὰ καὶ νὰ προσφέρῃ εἰκόνες ἀνατολίτικου ἐξωτισμοῦ ἢ κάποιας τραχύτητος τῶν κλεφτῶν στὴν ρομαντικὴ ἔξαρσι (ὁ ρομαντισμὸς ἦταν τότε περισσότερο δημοφιλὴς στοὺς μοναρχικοὺς καὶ καθολικοὺς κύκλους).

3) Ἡ δύναμις τοῦ λόγου ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων —ιδίως στὶς ἐκκλήσεις γιὰ συνδρομὲς— πηγάζει ἐν πολλοῖς ἀπὸ δύο ἐξ ἴσου κινητοποιητικὲς εἰκόνες —αὐτὴν τῆς δυστυχίας τῶν θυμάτων καὶ αὐτὴν τοῦ ἥρωϊσμοῦ τῶν μαχητῶν. Ἡ ἐπὶ κλησις τῶν γυναικῶν, τῶν παιδιῶν καὶ τῶν ἡλικιωμένων, οἱ ὁποῖοι ἐκτίθενται στὴν πεῖνα, στὴν δολοφονία, στὴν ἀτίμωσι ἢ στὴν δουλεία, συγκινεῖ ὅπωςδὴποτε μία εὐαισθησία, ἢ ὁποία ἐξυψώνει τὴν συμπόνια γιὰ τὸν πόνο τῶν ἄλλων καὶ ἐβοήθησε στὴν διατήρησι τοῦ φιλανθρωπικοῦ κινήματος, τὸ ὁποῖο ἐγνώρισε σημαντικὴ ἀναζωπύρωσι ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ.

Ἡ χριστιανικὴ φιλανθρωπία καὶ ἡ ἀνθρωπιστικὴ φιλανθρωπία ἐνίστε κάλλιστα συγγέονται, ὅπως δείχνει ὁ ὅρος «κοινωνικὴ φιλανθρωπία», ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται σὲ ὀρισμένα φιλελληνικὰ κείμενα.

Ἀλλὰ συχνὰ τονίζεται, ἐπίσης ὅτι τὸ μαρτύριο αὐτὸ εἶναι ἐκούσιο: θὰ ἀρκοῦσε στοὺς Ἕλληνες νὰ ἀποστατήσουν, νὰ ἀρνηθοῦν τὸν Χριστιανισμὸ γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπὸ αὐτό. Ὁ πόνος γίνεται μαρτύριο, πόνος μαρτυρίας, ἥρωϊκὸς πόνος. Παραδείγματος χάριν, ἀναφέρεται μὲ θαυμασμὸ τὸ ἐπεισόδι τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου, κατὰ τὸ ὁποῖο κάποιοι ἀπὸ τοὺς πολιορκημένους, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν τὴν δυνα-

τότητα να διαφύγουν προεκάλεσαν μία γιγαντιαία έκρηξι και ἐπλήρωσαν με τὸ θάνατό τους τὴν ἐξαφάνισι μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐπιτιθέμενων ἐχθρῶν.

Ὁ Ἐυνάρδος, ὁ ὁποῖος πιστεύει ὅτι «οἱ Ἕλληνες γίνονται ἥρωες καὶ μόνο ἐπειδὴ σφαγιάζονται», ὑποστηρίζει σὲ ἓνα ἄλλο κείμενο, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν πρέπει νὰ ἐγκαταλειφθοῦν, ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι δὲν ἔχουν ἐγκαταλείψει τὸν ἑαυτὸν τους.

Ὁ δὲ Μπινιὸν μνημονεύει με εὐαισθησία ἓνα περιστατικὸ τοῦ 1769, κατὰ τὰ Ὀρλωφικά. Γυναίκα ἐξ Ἀρκαδίας, φέρουσα στὰ χέρια της τὸ βρέφος της καὶ ἀπομακρυνομένη ἀπὸ τὸ πυρπολούμενο χωριὸ της, κυνηγήθηκε ἀπὸ Τουρκαλβανούς, οἱ ὁποῖοι τὴν περιεκύκλωσαν στὴν κορυφὴ κρημοῦ. Τότε αὐτὴ ἔκλινε τὸ γόνυ, θεώρησε τὸν οὐρανὸ καὶ ρίφθηκε στὸν κρημνὸ.

Καὶ σχολιάζει ὁ Μπινιόν: «**Δ**όξα καὶ αἰωνία τιμὴ εἰς τὴν ὠραιότητα καὶ εἰς τὴν ἀθωότητα, τὴν προτιμῶσα τὸν θάνατον, ἢ τὴν ἀτιμίαν καὶ τὴν σκλαβιάν!... **Δ**ὲν περιέγραψα τὸ ἑκατοστημόριον ὄσων ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων τῶν Ἑλλήνων ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν».

Ὁ ἴδιος ἀνακεφαλαιώνει: «**Τ**ρία πράγματα ἱερὰ φωνάζουν μεγάλως ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων: ἡ δυστυχία των, ὁ πατριωτισμὸς των καὶ ἡ πρὸς τὴν χριστιανικὴν πίστιν ἀγάπην των». Καὶ ἀκολουθῶς: «**Ἄ**ν εἰς τὴν Εὐρώπην μας ἡ θρησκεία καὶ ἡ πατρις δὲν ἦσαν πάντοτε ἠνωμένα, εἰς τὴν Ἑλλάδα ἡ πατρις καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ἓνα καὶ τὸ αὐτό»...

Ἐνα ἐπαναλαμβανόμενο θέμα στοὺς λόγους τῶν φιλελλήνων ἦταν καὶ αὐτὸ τοῦ «πολέμου τῆς ἐξοντώσεως», τὸ ὁποῖο εἰσήγαγε πολὺ νωρὶς ὁ Rouqueville, σύμφωνα με τὸν ὁποῖον οἱ Τοῦρκοι εἶχαν ἓνα σκόπιμο σχέδιο γιὰ τὴν ἐξόντωσι τῶν ἐλληνικῶν ἢ καὶ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν. Οἱ Ἕλληνες ἔπρεπε νὰ διασωθοῦν γιὰ νὰ ἐπιβιώσουν. Ἡ σύγκρουσις τῶν δύο πλευρῶν ἦταν πλέον ἀδιάλλακτος καὶ οἱ δύο πληθυσμοὶ δὲν θὰ ἀνέχονταν πλέον νὰ συνυπάρχουν: ἡ ἀνεξαρτησία ἦταν ἡ μόνη λύσις.

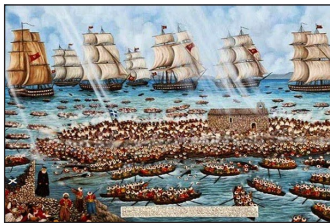
Τὸ θέμα τοῦ ἡρωϊσμοῦ, ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, ἐπεκτείνεται στὴν ἰδέα μιᾶς σχεδὸν ἐπικειμένης νίκης. Πρέπει νὰ στηρίξουμε τοὺς Ἕλληνες, γιὰτὶ θὰ νικήσουν, ἢ, ἐναλλακτικά, ἂς συνεχίσουμε νὰ στηρίζουμε τοὺς Ἕλληνες, ὥστε οἱ θυσίες τῆς ὁποῖας ἔχουμε κάνει μέχρι τώρα νὰ μὴν εἶναι μάταιες. Ἄφθονες εἶναι οἱ ἀφηγήσεις γιὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν γενναίων πολεμιστῶν, γιὰ τὴν ἀνδρεία γυναικείων μορφῶν τοῦ Ἀγῶνος, κ.ἄ.

Ἡ κινητοποιήσις ἀντλοῦσε δύναμι ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς πτυχὲς τοῦ πολέμου – τὸν πόνο καὶ τὸν ἡρωϊσμό– καὶ τὶς δύο αὐτὲς προοπτικὲς – τὴν ἀπειλὴ τῆς ἐξοντώσεως καὶ τὴν βεβαιότητα τῆς νίκης.

4) Στὶς ἱστορίες μάχης τονίζονται ἡ δυσαναλογία τῶν Δυνάμεων καὶ οἱ νίκες, τὶς ὁποῖες κερδίζει ἕνας μικρὸς ἀριθμὸς πτωχῶν πολεμιστῶν ἔναντι πολυἀριθμῶν, ἀσύγκριτα ἰσχυροτέρων στρατευμάτων. Ἀὐτὸ καὶ, κατὰ τὸ βιβλικὸ πρότυπο τοῦ Δαβὶδ, ὁ ὁποῖος ἐνίκησε τὸν Γολιάθ, αὐτὴ ἡ νίκη τοῦ πλέον ἀδύναμου μαρτυροῦσε κάποια ὑπερφυσικὴ βοήθεια ἢ τὴν ἀνώτερη ἀξία τοῦ σκοποῦ καὶ ὑπόσχεται μία βέβαιη νίκη: αὐτὴν τοῦ (ἐλληνικοῦ, δηλαδὴ εὐρωπαϊκοῦ) πολιτισμοῦ ἐπὶ τῆς (τουρκικῆς ἢ ἀσιατικῆς) βαρβαρότητος.

Ἐνα ὄντως καταπληκτικὸ παράδειγμα εἶναι αὐτὸ τῆς Μάχης τῆς Κλείσοβας, τὴν ὁποῖαν ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς ἀπεκάλεσε «τὸ ἐνδοξότερο μνημεῖο τῆς νέας μας ἱστορίας».

Ἦταν 25η Μαρτίου τοῦ 1826. **Οἱ** 130 περίπου ἄνδρες τῆς Φρουρᾶς τοῦ μικροῦ αὐτοῦ νησιοῦ, τὸ ὁποῖο ἀποτελοῦσε τὸ τελευταῖο ἐπιθαλάσσιο προπύργιο τῶν πολιορκουμένων τοῦ Μεσολογγίου, ἀπέκρουσαν χιλιάδες Τουρκοαιγυπτίων. **Οἱ** ἀπώλειες τῶν Ἑλλήνων ἔφθασαν γύρω στὸς 60 ἡρωϊκοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίες, μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγοντο καὶ ἀρκετοὶ Μεσολογγῖτες.

Οἱ δὲ ἀπώλειες τῶν Τουρκοαιγυπτίων ἀνῆλθαν, σύμφωνα με τοὺς παρόντες τότε στὸ Μεσολόγγι ἀπομνημονευματογράφους, κατὰ μὲν τὸν Νικόλαο Κασομούλη σὲ 2.500 νεκροὺς, κατὰ δὲ τὸν Ἀρτέμιο Μίχο σὲ 3.500 φονευθέντες καὶ πληγωθέντες...

Τρεῖς ὅροι ἐπανέρχονται με ἐπιμονὴ ὅταν πρόκειται νὰ ὀρισθῇ τὸ διακύβευμα: ἀνθρωπιά, θρησκεία, ἐλευθερία. **Ἡ** τριάδα συνδυάζει χαρακτηριστικὰ δύο ὅρους: ἐλευθερία καὶ ἀνθρωπιά, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν μέρος τῆς ἐπαναστατικῆς μνήμης, με μία χριστιανικὴ ἀναφορά, ἡ ὁποία ταίριαζε τόσο στὸς συντηρητικοὺς μοναρχικοὺς ὅσο καὶ στὶς ἐκσυγχρονισμένες ἢ δημοκρατικὲς ἐκδοχὲς, τὶς ὁποῖες συναντοῦσε κανεὶς στὴν Ἑλβετία ἢ τὴν Ἀγγλία καὶ στὸ προτεσταντικὸ ἱεραποστολικὸ πνεῦμα.

Αὐτὴ ἡ σύνθεσις συμβάλλει στὸ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ὁμοφωνία, ἡ ὁποία τελικὰ προέκυψε γύρω ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ ὑπόθεσι, ἡ ὁποία ὥστόσο φάνηκε σὲ πολλοὺς, στὴν Γαλλία καὶ τὴν Ἀγγλία, ὅτι θὰ ὑπηρετοῦσε τελικὰ καὶ στρατηγικοὺς σκοποὺς:

θεωρούσαν την δημιουργία ενός νέου ελληνικού κράτους – υπό ευρωπαϊκήν επίβλεψιν... – ως τὸ καλύτερο ἐμπόδιο στοὺς αὐτοκρατορικούς στόχους τῆς Ρωσίας στὴν Μεσόγειο.

Ἡ Ἑλλάδα ἀπέκτησε τὴν ἀνεξαρτησία της ἀπὸ τὴν Ὅθωμανικὴ Αὐτοκρατορία μὲ Πρωτόκολλο, τὸ ὁποῖο ὑπεγράφη στὸ Λονδίνο στὶς 22 Ἰανουαρίου 1830 μετα-

ξὺ Μεγάλης Βρετανίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας. Τὸ Ἄρθρο 1 τοῦ Πρωτοκόλλου ἀναφέρει, ὅτι «Ἡ Ἑλλάδα θὰ ἀποτελέσῃ ἀνεξάρτητο Κράτος καὶ θὰ ἀπολαμβάνῃ ὅλα τὰ δικαιώματα, πολιτικά, διοικητικά καὶ ἐμπορικά, τὰ ὁποῖα συνδέονται μὲ πλήρη ἀνεξαρτησία» (βλ. ἐδῶ).

Ἡδη ἡ μεγάλη κινητοποίηση τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος ἔχει ἐλαττωθῆ. Βεβαίως ὑπάρχουν ἀκόμη Φιλέλληνες, καὶ μάλιστα θυσιαστικοί, ἐκ τῶν ὁποίων μερικοὶ θὰ ἀφιερῶσουν τὶς δυνάμεις καὶ τὰ ὑπάρχοντά τους γιὰ τὴν ἐδραίωσι τοῦ νέου κράτους...

Ἀλλὰ ἡ γενικὴ καρδιακὴ ἔξαρσις τοῦ φιλελληνισμοῦ ἔσβηνε... Τὸ 1857, ὅταν ὁ Ἐντγκὰρ Κινὲ (Edgar Quinet, 1803-1875), ἐπανεκδίδει τὸ βιβλίο του «De la Grèce moderne, et de ses rapports avec l'antiquité» (Περὶ τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς μὲ τὴν Ἀρχαιότητα), θρηνεῖ: «Ποιὸς θυμᾶται σήμερα τὴν συγκίνησι, τὴν ὁποῖαν προεκάλεσε τὸ ὄνομα τῆς Ἑλλάδος καὶ μόνον, ἀπὸ τὸ 1821 ἕως τὸ 1829;»...

Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ὀφείλεται κυρίως στὴν ἀνάδυσι ἄλλων κινήσεων καὶ ἀναταραχῶν, ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐσωτερικῶν, σὲ σχέδον ὅλα τὰ κράτη.

Κανένα ζήτημα πάντως δὲν ἀγκάλιασε, δὲν ἔνωσε τὶς κοινωνίες καὶ τὶς συνειδήσεις ὅσο τὸ ἔκανε ὁ Ἄγων τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν Ἐλευθερία, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς γεωπολιτικὲς σκοπιμότητες τῶν διαφόρων κυβερνήσεων.

Ὅπως τὸ περιέγραψε ὁ Γέρος τοῦ Μοριᾶ γιὰ τοὺς Ἕλληνες, στὴν Ὀμιλία του στὴν Πνύκα: «Ὡς μία βροχὴ, ἔπεσε σὲ ὅλους μας

ἡ ἐπιθυμία τῆς ἐλευθερίας μας, καὶ ὅλοι, καὶ οἱ κληρικοί, καὶ οἱ προεστοί, καὶ οἱ καπεταναῖοι, καὶ οἱ πεπαιδευμένοι, καὶ οἱ ἔμποροι, μικροὶ καὶ μεγάλοι, ὅλοι ἐσυμφωνήσαμε εἰς αὐτὸ τὸ σκοπὸ καὶ ἐκάμαμε τὴν Ἐπανάστα-

Ἡ πυρπόληση τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδας ἀπὸ τὸν Κανάρη στὴν Χίο.

σι», μετὸν ἴδιον τρόπο ὡς βροχὴ ἔπεσε στὴν κοινὴ γνώμη ὁ ἐνθουσιασμὸς γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Ζήτημα, διότι πέραν τῶν διαφορῶν ἰδεολογικῶν, πολιτικῶν ἢ θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, τὴν ἄγγιξε τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο – ἡ πίστις, ἡ φιλοπατρία, ἡ παλλικαριά, ἡ μεγαλοψυχία, ἡ ἀξιοπρέπεια καὶ ἡ ἐλπίδα – αὐτῶν τῶν «ραγιαδῶν», οἱ ὁποῖοι «πῆγαν νὰ πολεμήσουν μετὰ σιταροκάραβα βατσέλα».

Σήμερα, ὅταν κανεῖς συγκινητὰ μέχρι δακρῶν στὸ ἄκουσμα τοῦ Ἑθνικοῦ μας Ὑμνου, θὰ πρέπει νὰ ἐνώνεται μυστικὰ μετὰ τοὺς Φιλέλληνες τοῦ καιροῦ ἐκείνου, καὶ νὰ ἀποδίδῃ τιμὴ καὶ εὐχὴ στὴν Ἑλλάδα ἐκείνη, τὴν ὁποῖαν πολλοὶ ἐκσυγχρονιστὲς πάσχουν νὰ ἀφανίσουν ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴν μνήμη μας...

Μ. Σ. Α.

17.1.2022 ἐκ. ἡμ.

† Ὁσίου Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου

*Τῶν εὐκλεῶς ἀγωνισαμένων καὶ ἐνδόξως πεσόντων
ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Ἔθνους ἡμῶν ἀγῶσιν,
Αἰωνία ἡ μνήμη!*